

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје

Софија Георгиевска
Татјана Стојаноска Иванова
Марјан Ѓуровски

**„БЕЗБЕДНОСТА И НАСИЛСТВОТО
ВО УЧИЛИШТАТА –
ГРАДЕЊЕ МЕХАНИЗМИ
НА ПРЕВЕНЦИЈА ОД РИЗИЦИ
И РАНО ПРЕДУПРЕДУВАЊЕ“
- СТУДИЈА -**

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје

**Софија Георгиевска
Татјана Стојаноска Иванова
Марјан Ѓуровски**

**„Безбедноста и насилството во училиштата –
градење механизми
на превенција од ризици и рано
предупредување“**

- СТУДИЈА -

ИМПРЕСУМ

Наслов: „Безбедноста и насилството во училиштата – градење механизми на превенција од ризици и рано предупредување“ - СТУДИЈА -

Автори

Проф. д-р Софија Георгиевска, Проф. д-р Татјана Стојаноска Иванова
Проф. д-р Марјан Ѓуровски

За издавачите:

Проф. д-р Билјана Ангелова, Ректор на Универзитетот „Св.Кирил и Методиј“ - Скопје

Проф. д-р Ратко Дуев, Декан на Филозофскиот факултет - Скопје

Рецензенти:

Акад. Проф. д-р Неџат Корајлиќ

Проф. д-р Ице Илијевски

Лектура:

Дијана Ристова

Компјутерска подготовка:

Европа 92, Кочани

Напомена: Публикацијата е резултат на научно-истражувачкиот проект „Безбедноста во училиштата - градење механизми на превенција од ризици и рано предупредување“ финансиран од Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје за 2022/23 година на Филозофскиот факултет – Скопје

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

364.63-053.2:373(497.7)(047.31)

ГЕОРГИЕВСКА, Софија

Безбедноста и насилството во училиштата – градење механизми на превенција од ризици и рано предупредување [Електронски извор] : студија / Софија Георгиевска, Татјана Стојаноска Иванова, Марјан Ѓуровски. - Скопје : Филозофски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, 2024

Начин на пристапување (URL):

<https://repository.ukim.mk/handle/20.500.12188/29595> (Слободен пристап).

- Публикацијата е резултат на научно-истражувачкиот проект „Безбедноста во училиштата - градење механизми на превенција од ризици и рано предупредување“ финансиран од Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје за 2022/23 година на Филозофскиот факултет – Скопје. - Текст во PDF формат, содржи 61 стр., табели и граф. прикази. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 18.04.2024

ISBN 978-608-238-243-2

1. Стојаноска Иванова, Татјана [автор] 2. Ѓуровски, Марјан [автор]

а) Насилство врз деца -- Училишта -- Спечување -- Механизми -- Македонија -- Истражувања

COBISS.MK-ID 63519237

СОДРЖИНА

ВОВЕД	5
ПРАВНА РАМКА	7
1. ПРОБЛЕМ НА ИСТРАЖУВАЊЕ.....	10
2. МЕТОД НА ИСТРАЖУВАЊЕ	12
2.1 Пристап - истражувачка стратегија	12
2.2 Техники на собирање податоци	12
2.3 примерок	14
3. РЕЗУЛТАТИ	15
Резултати поврзани со првата фокус-група (ученици во основни училишта)	15
Резултати поврзани со втората фокус-група – вработени во училиштата	37
Резултати добиени од фокус-групите – предлози за подобрување на состојбата во училиштата	46
Предлози од родителите како да се подобри состојбата во училиштата	46
Предлози од вработените како да се подобри состојбата во училиштата	49
Предлози од експертите како да се подобри состојбата во училиштата	53
4. ЗАКЛУЧОК	56
5. ПРЕДЛОЗИ И ПРЕПОРАКИ	58
Извадок од рецензиите	60

ВОВЕД

Сите деца имаат право на среќно и безбедно детство, кое им го гарантира Конвенцијата на Обединетите нации за правата на детето, која претставува универзално најприфатен документ во историјата на човековите права. Конвенцијата нуди рамка и насока за целосна заштита и развој на потенцијалите и капацитетите на секое дете, а државата, како нејзин потписник, е одговорна во најголема мера да обезбеди неопходни услови за развој на децата и за унапредување на нивните права, ставајќи ги децата во фокусот на системот за социјална заштита.

Насилството врз децата е еден од најсериозните проблеми коишто го загрозуваат нивниот развој, здравјето и добросостојбата, основните права, достоинството и можат да го доведат во прашање детскиот живот. Тоа се случува насекаде, во домот, училиштата или во другите институции за детска грижа, на улиците. Голем дел од насилството врз децата останува скриено. Децата се плашат да го пријават заради стравот и поврзаноста со насилникот или затоа што насилството не го сметаат за нешто погрешно или невообичаено туку како оправдана и неопходна казна за своите постапки. Децата жртви на насилство може да се чувствуваат виновни и да веруваат дека го заслужиле. Низ историјата, но и денес во различни култури физичкото казнување било и сè уште е еден од начините на дисциплинирање и воспитување на децата како во семејствата така и во училиштата.

Идејата дека насилството спрема децата треба и мора да биде спречено е релативно нова: првите документи поврзани со заштитата на децата од насилство датираат од крајот на 19-тиот век, а дури во 20-тиот век доаѓа до ширење на ставот дека насилството врз децата мора да биде спречено, односно казнувано и адекватно третирано.

Досегашните искуства покажуваат дека во Република Северна Македонија проблемот со насилното однесување се игнорира или решение најчесто се бара во ангажирање на професионални агенции за обезбедување кои го „чуваат“ училиштето. Бројот на инциденти и тепачки можеби се намалува на овој начин, но сепак тоа е далеку од решавање на проблемот кај останатите видови насилно однесување. Во третирањето на проблемот важно е да се вклучат сите членови од заедницата, а особено младите, во развојот и поставувањето на механизми за решавање на

проблемот со насилството, преку континуирано намалување на неговите димензии, откривање на причините и подобро справување со последиците. Знаењата добиени од истражувањата на состојбите и нивното поврзување во акции што се осмислени и реализирани од децата заедно со возрасните, можат да се употребат за развивање политика и ефективни интервенции за намалување на насилството во училиштата.

За жал, децата во училиштата неретко се запуштени и изложени на разни видови телесно, психичко и сексуално казнување и злоупотребување, кои водат до долготрајни последици во нивниот развој и до кршење на нивните права. Во последнава деценија, насилството над децата се смета за една од најштетните и најопасните појави во детството на многу деца низ светот. На фреквенцијата на оваа појава укажуваат речиси сите наоди и препораки од релевантните институции. Со оглед на изолираноста на овој проблем, недоволно се знае и се зборува за степенот на зачестеност на насилството, неговите видови и причините за неговото настанување во училиштата во Република Северна Македонија. Се надеваме дека ова истражување ќе овозможи да се проверат претпоставките за евентуалното присуство на насилство во училишната средина.

ПРАВНА РАМКА

„Пошребни се чешири генерации за да исчезнаш последицие од секој чин на насилство“

Ребека Дамсон, активистка за човекови права

Насилството претставува појава која директно ги загрозува правата што ги поседува секое човечко суштество, како правото на живот, безбедност, достоинство и физичка и психичка благосостојба. Во теоријата не постои единствено и општоприфатено дефинирање на терминот насилство, од што произлегува неговото различно појмовно определување, како и користење на повеќе поими како синоними – агресија, насилно однесување, злоупотреба на моќ итн. Од тие причини, во истражувањата чиј предмет е насилството, истражувачите го операционализираат поимот во согласност со потребите на истражувачкиот зафат.

Секоја дефиниција за насилство врз децата тргнува од дефинирањето на детето. Согласно со Конвенцијата за правата на детето, *дејте е секое човечко суштество кое не наполнило осумнаесет години, доколку врз основа на законите кој се однесува на дејте, полнолетство не се стекнува порано*. Различни дефиниции за насилство врз децата може да се најдат во литературата кои ја земаат предвид различноста на ситуациите во различни делови на светот. Дефиницијата која ќе ја користиме за потребите на оваа студија ги вклучува дефинициите дадени од страна на Светската здравствена организација, како и дефиницијата изразена во член 19 од Конвенцијата за правата на детето, според кои под насилство се подразбираат *сите форми на физичко или психичко насилство, повреда или злоупотреба, заштетување и занемарување на децата, нечовечко однесување, или експлоатација, вклучувајќи и сексуална злоупотреба на децата*. Детската злоупотреба, занемарување и запустување на детето, понекогаш наречени и како нечовечко постапување со децата, се дефинирани во Светскиот извештај за насилство и здравје како: **сите форми на физичко и/или емоционално насилство, сексуално злоупотребување, заштетување или занемарување на децата, или експлоатација за комерцијални или за други цели што резултира во реална актуелна или потенцијална повреда на здравјето, преживувањето, развојот или достоинството на дејте во контекст на однос со лице кое се наоѓа во положба на одговорност, доверба или моќ спрема дејте (СЗО, 1999¹).**

¹ WHO Report on consultation on child abuse prevention, 29-31 March 1999, Geneva, World Health

Дефиницијата за насилство врз децата, може да разграничи пет типови на насилство: физичко насилство, сексуално насилство, зајоставување и зајуштање на децата, емоционално насилство и експлоатација. Дефинициите за овие типови на насилство врз децата се дадени во поширокиот извештај на Светската здравствена организација за превенција на детската злоупотреба во 1999 година:

- **Физичко насилство врз децата** е оној вид на насилство кој води до актуелна или до потенцијална физичка повреда поради интеракција или недостојност на интеракција која е предизвикана од родител или од лице кое е во позиција на одговорност, недостојност на доверба или манифестирање моќ во однос на децата.
- **Сексуално насилство врз децата** претставува вклучување на децата во сексуални активности кои децата целосно не ги разбира, не е способно да даде согласност за тоа, или за што децата не е развојно подготвено и не може да даде согласност, или со што се повредуваат законите или социјалните табуа во општеството. Сексуалната злоупотреба на децата се евидентира како активности помеѓу децата и возрастна лице кое се наоѓа во положба на одговорност, доверба или моќ спрема децата, активности која има за цел да ги задоволи потребите на другото лице. Сексуалното насилство офаќа, но не се ограничува на: поттикнување и присилување на децата за вклучување во недозволен сексуални односи; експлоативна употреба на децата во проституција или други недозволен сексуални практики; експлоативна употреба на децата во порнографски изведби и материјали.
- **Зајуштање и занемарување на децата** претставува невнимание или протуштање на преземање дејствије од страна на лицето кое се грижи за развој на децата во сите сфери: здравје, едукација, емоционален развој, исхрана, згрижување и безбедни услови за живеење, во рамките на ресурсите расположливи на семејството или на згрижувачкото семејство или на институција (лица одговорни за чување и воспитување на децата), и причинува штета или има голема можност да предизвика штета

ѝо здравјеѝо на деѝеѝо или ѝо неѝовиоѝ физички, менѝален, духовен, морален или социјален развој. Тука се вклучува неусѝехоѝ за соодвеѝен надзор и зашѝиѝа на деѝеѝо од ѝоверга колку шѝо е изводливо.

- **Емоционално насилсѝво врз деѝаѝа** оѝфаќа неусѝех за обезбедување на соодвеѝна средина за ѝоддршка и развој на деѝеѝо, за да може деѝеѝо да развие сѝабилни и целосни емоционални и социјални комѝеѝенции, во соѝласносѝ со неѝовиоѝ личен ѝоѝенцијал и во конѝексѝ на срединаѝа во која деѝеѝо живее. Тука може да се вклучаѝ акѝи кон деѝеѝо коишѝо ѝредизвикааѝ или ѝак кои имааѝ ѝолема веројайносѝ да ѝредизвикааѝ шѝеѝа ѝо здравјеѝо на деѝеѝо или ѝо неѝовиоѝ физички, менѝален, духовен, морален или социјален развој. Овие акѝи ѝреба да се во конѝрола на родиѝел или на лице кое е одѝговорно за деѝеѝо, или во ѝозиција на одѝговорносѝ, доверба и моќ.
- **Комерцијална или друѝа екѝлоаѝација на деѝеѝо** се однесува на злоупотребаѝа на деѝеѝо во рабоѝни или во друѝи акѝивносѝи за да се осѝвари добивка на друѝи лица. Овие акѝивносѝи се шѝеѝни за физичкоѝо и менѝалноѝо здравје на деѝеѝо, образованиеѝо, моралноѝо и/или социјално-емоционалноѝо развој на деѝеѝо.

1. ПРОБЛЕМ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Потребата за проценка на состојбите поврзани со насилството во училиштата се појавува во контекст на бројните акции насочени кон заштита на правата на децата, а особено од аспект на трансформација на училиштата и службите за заштита на децата во локалната заедница. Спроведеното истражување има дел да утврди дали во училиштата на територија на Република Северна Македонија постои насилство.

Врз основа на расположливите информации за состојбите кај нас, може да се констатира дека не е спроведено ниту едно систематско истражување во кое насилството во училиштата претставува централен истражувачки проблем. Во ова истражување ќе бидат прикажани објективни и систематски собрани податоци за видот и зачестеноста на појавата (преваленцијата) на одредени форми на насилно однесување. Покрај тоа, дополнително ќе бидат утврдени ставовите на наставниот и стручниот кадар, родителите и експерти од релевантни институции под чија надлежност е процесот на намалување на насилството.

Поради горенаведеното, неопходно е уште на самиот почеток да се прецизира што се подразбира под терминот насилство и кои карактеристики ги сметаме клучни за однесувањето кое го квалификуваме како насилно. Во ова истражување прифатена е дефиницијата во која насилството се определува како *однесување кое се ѝрезема со намера на некој груп неоправдано да му се нанесе болка, сѝрав, срам и ѝоничување*. Оваа резимирана дефиниција во голема мера коиндицира со дефиницијата што ја дава Милосављевиќ (Milosavljević, 1998:3), во која насилството се поистоветува со: *„различни акѝи, ѝосѝайки и однесувања на ѝоединциѝе, ѝруѝиѝе и оѝѝесѝвениѝе инсѝиѝиуции во односиѝе сѝрема луѓеѝо, кои вклучувааѝ ѝримена на физичка, ѝсихичка, ѝолиѝичка или некој груп вид на сила и со која се заѝрозува физичкиоѝѝ, ѝсихичкиоѝѝ или социјалниоѝѝ инѝеѝриѝеѝѝ на човекоѝѝ и се ѝредизвикувааѝ физички и ѝсихички оѝѝеѝувања и групѝи неѝоволни ѝослеѝици*.

Една од главните **загачи** на ова истражување е да се согледаат и вкрстат комплексните и неретко противречни проекции на насилството од аспект на децата, од една страна, и од аспект на возрасните вработени во училиштата, од друга страна. И на децата, и на возрасните им беше понудена можност со своите размислувања, предлози и идеи да придонесат насилството со кое се соочуваат децата, подобро да се расветли како

појава, со што ќе се помогне за навремено спречување и прекинување на истото.

Практичната цел на ова истражување е подигање на нивото на свест и информирање за реалната и објективната слика за насилството во училиштата, со што се промовира превентивна акција во насока на ненасилно воспитување и градење на здрави животни стилови. Една од целите на ова истражување е добиените резултати да предизвикаат позитивни промени во процесот на едукација и ненасилна комуникација во сите слоеви на општеството, особено во опкружувањето во кое изложеноста на насилство од различни причини е поизразена.

Ова истражување би требало да претставува поттик за понатамошни, продлабочени истражувања во областа на насилството – особено врз деца со пречки во развојот кои се дополнително загрозени кога се во прашање насилството и злоупотребувањето, но и во областа на вонинституционалната заштита.

Нивото на развој на секое општество се мери, меѓу другото, и преку неговата грижа за највулнерабилните групи, а оваа задача е уште посложена и уште поделикатна кога е во прашање вниманието на општеството и државата кон децата кои се жртви на насилство.

2. МЕТОД НА ИСТРАЖУВАЊЕ

2.1 ПРИСТАП - ИСТРАЖУВАЧКА СТРАТЕГИЈА

Во изработката на оваа студија се употребени квантитативни и квалитативни методи за истражување на насилството врз децата во училишната средина. Бидејќи во емпириските истражувања проблемот се проучува преку мерење на појавата, како што е случај и во ова истражување, применета е квантитативната истражувачка стратегија. Квантитативниот приод е употребен при анализата на односите меѓу варијаблите. За таа цел, е спроведена анкета со прашалник и за децата и за вработените во училиштата. Од квалитативните техники спроведени се фокус-групи и со децата и со вработените, како и со родителите на децата и со експертите.

2.2 ТЕХНИКИ НА СОБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ

За потребите на ова истражување се конструирани неколку инструменти со кои ќе се утврди видот на насилството врз децата, колку често се случува и кои се насилници.

Листата на насилни однесувања за која децата се изјаснуваат дали им се случиле, колку често и од страна на кого, е конструирана врз основа на слично референтно меѓународно истражување (International Society of the Prevention of Child Abuse and Neglect – ISPCAN), но и со помош на консултирање на експерти кои работат на оваа проблематика. Оваа листа е искомбинирана со **Прашалник за испитување на насилното однесување на учениците**. Прашалникот за испитување на насилното однесување на учениците го конструирал Dan Olweus, професор по психологија на Универзитетот во Берген, во 1996 година. Авторот го разработил наведениот прашалник во рамки на националната кампања против насилство. Инструментот овозможува да се согледа колку ученици во училиштето доживеале насилство и колку ученици биле жртви на насилство, како и за ставовите и уверувањата поврзани со насилството. Самопроцената на доживеаното насилство е независна од самопроцената на изложеност на насилство (се даваат одвоени одговори). Прашалникот содржи 39 прашања, и истиот е наменет за групно задавање и анонимно пополнување. На почетокот во

прашалникот е дадена детална дефиниција за насилството и прецизирано е дека истото се однесува на училишна средина. Насилството во овој прашалник Olweus го дефинира на следниот начин (Olweus, 1996): „Велиме дека ученикот е злоупотребен кога друг ученик или повеќе ученици:

- зборуваат неубави и навредливи работи или гласно озборуваат или даваат неубави и навредливи имиња;
- потполно го игнорираат и го исклучуваат од својата пријателска група или намерно му земаат некои работи;
- го удираат, туркаат, гаѓаат или му се закануваат;
- лажат и шират гласини за него или испраќаат неубави пораки и настојуваат да направат другите деца да не го сакаат;
- прават други слични непријатни работи.

Овие настани може да се случуваат често и на ученикот му е тешко да се одбрани. За насилство се зборува и кога ученикот постојано го закачаат на лош и болен начин. Но, не го нарекуваме насилство пријателското закачање за време на играта. Исто така, не претставува насилство доколку два ученика со приближно еднакви сили се расправаат или тепаат. Во прашалникот потоа е прецизирано дека одговорите на учениците треба да се однесуваат на случувањата во училиштето во последните месеци. Учениците, прво треба да дадат две глобални самопроцени: колку самите биле жртви (доживеано насилство) и колку често тие биле насилници (манифестирано насилство). Потоа, учениците одговараат на 10 специфични прашања кои се однесуваат на нивната евентуална изложеност на конкретни видови на насилство (вербално, физичко, индиректно, на расна основа). Учениците одговараат и на 10 специфични прашања кои се однесуваат на тоа колку тие биле извршители на насилство. Прашалникот содржи и прашања за тоа каде се случило насилството, за ставовите кон насилникот и кон жртвата, и за тоа колку учителите, врсниците и родителите се информирани за злоупотребувањето и како реагираат (Olweus, 1996).

Прашалникот се потполнуваше анонимно, а непотполните, неконзистентните и бесмислено потполнетите прашалници се исклучени од обработката. Главната цел на прашалникот е да се добијат информации за проблемот насилник/жртва.

На прашањата, испитаникот има можност да избере еден од понудените одговори. Најнискиот скор укажува на негативните чувства на ученикот кон училиштето (*воошшшо не ми се доџаѓа во училишшше*), а највисокиот скор ги опишува позитивните чувства во врска со училиштето (*мноѓу ми се доџаѓа во училишшше*).

Сите прашања не се со ист број на понудени степени (некои имаат 4 алтернативи, некои 5, а некои и 6).

Olweus (според Elez, 2003 година) наведува дека сигурноста на скалата за доживеано насилство изнесува Cronbach = 0,786, а на скалата за извршено насилство Chronbach = 0,855. Во нашето истражување сигурноста на скалата за доживеано насилство изнесува Cronbach alpha = 0,81, а на скалата за манифестирано насилство Crhonbach alpha = 0,68

- **Прашалничој за вработенишше во училишшшшш** се состои од затворени прашања кои се однесуваат на присуството на 22 вида насилно однесување во училиштата, како и од отворени прашања за причините за нивното јавување и за најефикасните начини за борба против истото.
- **Фокус-ѓрупи** спроведени по однапред подготвен протокол за нивно одржување. Со фокус-групите се добиени податоци за предлозите на децата и на вработените како да се подобри состојбата во училиштата и истите се спроведени на 12 деца и на 12 вработени од училиштата. Дополнително фокус-групи се спроведени и со родителите со цел да се согледа оваа проблематика од поинаков аспект, како и со експерти кои работат во релевантни институции и можат да влијаат врз превенција од насилство (МОН, БРО, МВР, МТСП, НВО и судство).

2.3 ПРИМЕРОК

Примерокот во ова истражување го сочинуваат 2 219 ученици, од кои 1 041 (46,9 %) се од женски пол и 1 178 (53,1 %) се од машки пол, при што при избирање на примерокот се водеше сметка истиот да биде од различни општини со цел да се утврдат евентуалните разлики помеѓу учениците од различни средини.

3. РЕЗУЛТАТИ

Резултатите во ова истражување ќе бидат поделени на три дела, во согласност со целните групи во истражувањето. Првата група на резултати се однесуваат на исказите добиени од страна на децата, втората група на резултати се однесуваат на исказите добиени од страна на вработените во училиштата, третата се однесува на квалитативната анализа од фокусните групи.

→ **Резултатите поврзани со првата фокус-група (ученици во основни училишта)**

Во делот кој следува ќе бидат презентирани одговорите на учениците во однос на Олвејсовиот прашалник.

Во однос на прашањето: „Како ти се допаѓа во училиште?“ може да забележиме дека голем е процентот (над 85 %) на оние ученици на кои им се допаѓа во училиште што според голем број на автори е еден од индикаторите за постоење/непостоење на насилство (табела 1).

Табела 1. Како ти се допаѓа во училиште?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Воопшто не ми се допаѓа во училиштето	17	1,6 %	25	2,1 %	42	1,9 %
Не ми се допаѓа во училиште	16	1,5 %	25	2,1 %	41	1,9 %
Ниту ми се допаѓа, ниту не ми се допаѓа	69	6,6 %	119	10,1 %	188	8,5 %
Ми се допаѓа во училиште	473	45,6 %	547	46,6 %	1.020	46,1 %
Многу ми се допаѓа во училиште	463	44,6 %	458	39,0 %	921	41,6 %
Вкупно	1.038	100,0 %	1.174	100,0 %	2.212	100,0 %

Во однос на прашањето: „Колку блиски пријатели имаш во твоето одделение“ може да се забележи дека речиси 2 % од учениците немаат ниту еден близок пријател во одделението, а над 80 % имаат повеќе од двајца блиски пријатели во одделението (табела 2).

Табела 2. Колку блиски пријатели имаш во твоето одделение?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Немам	21	2,0 %	21	1,8 %	42	1,9 %
Имам 1 близок пријател во одделението	36	3,5 %	28	2,4 %	64	2,9 %
Имам 2-3 блиски пријатели во одделението	153	14,8 %	148	12,6 %	301	13,6 %
Имам 4-6 блиски пријатели во одделението	220	21,2 %	235	20,1 %	455	20,6 %
Имам 6 или повеќе блиски пријатели во одделението	606	58,5 %	739	63,1 %	1.345	60,9 %
Вкупно	1.036	100,0 %	1.171	100,0 %	2.207	100,0 %

Табелите и прашањата кои следуваат се однесуваат на зачестеноста на насилството, откако претходно им е дефинирано на учениците што ќе се подразбира под насилно однесување.

На прашањето: „Колку пати во последните неколку месеци е извршено насилство врз тебе во училиштето?“ се добиени резултати кои покажуваат дека 76 % од учениците не доживеале насилство во училиште, но дека 24 % биле изложени на насилство во училиштата и тоа, 5,1 % најмалку еднаш во неделата.

Табела 3. Колку пати во последните неколку месеци е извршено насилство врз тебе во училиштето?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Не е извршено насилство врз мене во последните неколку месеци	796	78,0 %	854	74,2 %	1.650	76,0 %
Се случило еднаш или два пати	151	14,8 %	181	15,7 %	332	15,3 %
2-3 пати месечно	27	2,6 %	50	4,3 %	77	3,5 %
Еднаш неделно	18	1,8 %	33	2,9 %	51	2,3 %
Неколку пати неделно	28	2,7 %	33	2,9 %	61	2,8 %
Вкупно	1.020	100,0 %	1.151	100,0 %	2.171	100,0 %

Во табелите кои следуваат ќе биде анализирано насилството според видовите на насилно однесување.

Така, во однос на констатацијата: „Ме нарекуваа со погрдни имиња, ми се смееа или ме закачаа на навредлив начин“ евидентно е дека 33 % од испитанците доживеале ваков вид на насилно однесување.

Табела 4. Ме нарекуваа со погрдни имиња, ми се смееа или ме закачаа на навредлив начин

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	714	69,8 %	750	65,1 %	1.464	67,3 %
Се случило 1-2 пати	220	21,5 %	264	22,9 %	484	22,3 %
2-3 пати месечно	34	3,3 %	63	5,5 %	97	4,5 %
Еднаш неделно	23	2,2 %	36	3,1 %	59	2,7 %
Неколку пати неделно	32	3,1 %	39	3,4 %	71	3,3 %
Вкупно	1.023	100,0 %	1.152	100,0 %	2.175	100,0 %

На констатацијата: „Другите ученици намерно ме занемаруваа и исклучуваа од својот круг на пријатели“ забележано е дека е помал процентот во однос на претходното прашање, но сепак, 23 % се оние ученици на кои им се случило вакво нешто.

Табела 5. Другите ученици намерно ме занемаруваа и исклучуваа од својот круг на пријатели

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	778	76,7 %	890	78,9 %	1.668	77,8 %
Се случило 1-2 пати	168	16,6 %	146	12,9 %	314	14,7 %
2-3 пати месечно	29	2,9 %	47	4,2 %	76	3,5 %
Еднаш неделно	17	1,7 %	18	1,6 %	35	1,6 %
Неколку пати неделно	23	2,3 %	27	2,4 %	50	2,3 %
Вкупно	1.015	100,0 %	1.128	100,0 %	2.143	100,0 %

Едно од прашањата во Олвејсовиот инвентар е констатацијата - Ме удираа, ме удираа со нозе, ме туркаа, ме гагаа или заклучуваа во просторија, и тука станува збор за 2,1 % на деца на кои ова им е секојдневије.

Табела 6. Ме удираа, ме удираа со нозе, ме туркаа, ме гагаа или заклучуваа во просторија

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	878	86,7 %	891	78,4 %	1.769	82,3 %
Се случило 1-2 пати	95	9,4 %	154	13,6 %	249	11,6 %
2-3 пати месечно	15	1,5 %	43	3,8 %	58	2,7 %
Еднаш неделно	8	0,8 %	19	1,7 %	27	1,3 %
Неколку пати неделно	17	1,7 %	29	2,6 %	46	2,1 %
Вкупно	1.013	100,0 %	1.136	100,0 %	2.149	100,0 %

Ширењето гласини, е еден вид на насилство кое за жал се случува кај 26 % од учениците, иако за многумина не е перципирано како насилно однесување. Во прилог се одговорите на учениците на констатацијата - Учениците (ученичките) лажеа, или ширеа лажни гласини за мене и се обидуваа да ги одвратат другите ученици (ученички) од мене.

Табела 7. Учениците (ученичките) лажеа, или ширеа лажни гласини за мене и се обидуваа да ги одвратат другите ученици (ученички) од мене

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	742	73,4 %	861	75,1 %	1.603	74,3 %
Се случило 1-2 пати	189	18,7 %	194	16,9 %	383	17,7 %
2-3 пати месечно	42	4,2 %	53	4,6 %	95	4,4 %
Еднаш неделно	13	1,3 %	12	1,0 %	25	1,2 %
Неколку пати неделно	25	2,5 %	27	2,4 %	52	2,4 %
Вкупно	1.011	100,0 %	1.147	100,0 %	2.158	100,0 %

Во однос на констатацијата - Ми земаа пари или други работи, па ги уништуваа – 15 % од учениците во последните месеци биле изложени на овој вид на насилно однесување.

Табела 8. Ми земаа пари или други работи, па ги уништуваа

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	865	85,4 %	957	865	85,4 %	957
Се случило 1-2 пати	112	11,1 %	128	112	11,1 %	128
2-3 пати месечно	15	1,5 %	24	15	1,5 %	24
Еднаш неделно	8	0,8 %	10	8	0,8 %	10
Неколку пати неделно	13	1,3 %	10	13	1,3 %	10
Вкупно	1.013	100,0 %	1.129	1.013	100,0 %	1.129

Еден од помалите % на насилство се однесува на заканата за извршување на одредени работи, односно 13 % одговориле потврдно на констатацијата - Ми се закануваа или ме принудуваа да го правам она што не сакав да го правам.

Табела 9. Ми се закануваа или ме принудуваа да го правам она што не сакав да го правам.

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	892	89,1 %	961	85,6 %	1.853	87,2 %
Се случило 1-2 пати	69	6,9 %	105	9,3 %	174	8,2 %
2-3 пати месечно	17	1,7 %	30	2,7 %	47	2,2 %
Еднаш неделно	9	0,9 %	4	0,4 %	13	0,6 %
Неколку пати неделно	14	1,4 %	23	2,0 %	37	1,7 %
Вкупно	1.001	100,0 %	1.123	100,0 %	2.124	100,0 %

Како и на претходните прашања, процентот на оние ученици кои биле изложени на нарекување со погрдни зборови поради потеклото е 15 %.

Табела 10. Ме нарекуваа со погрдни имиња и го коментираа моето потекло

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	867	86,7 %	958	85,1 %	1.825	85,8 %
Се случило 1-2 пати	85	8,5 %	95	8,4 %	180	8,5 %
2-3 пати месечно	19	1,9 %	25	2,2 %	44	2,1 %
Еднаш неделно	11	1,1 %	15	1,3 %	26	1,2 %
Неколку пати неделно	18	1,8 %	33	2,9 %	51	2,4 %
Вкупно	1.000	100,0 %	1.126	100,0 %	2.126	100,0 %

Од табела 11 може да се види дека процентот на оние ученици кои биле нарекувани со погрдни имиња, и на кои им биле коментирани или покажувани гестови со сексуално значење барем еднаш е 16 %.

Табела 11. Ме нарекуваа со погрдни имиња, коментираа или покажуваа гестови со сексуално значење

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	852	85,2 %	929	83,5 %	1.781	84,3 %
Се случило 1-2 пати	100	10,0 %	107	9,6 %	207	9,8 %
2-3 пати месечно	16	1,6 %	31	2,8 %	47	2,2 %
Еднаш неделно	12	1,2 %	25	2,2 %	37	1,8 %
Неколку пати неделно	20	2,0 %	21	1,9 %	41	1,9 %
Вкупно	1.000	100,0 %	1.113	100,0 %	2.113	100,0 %

15 % од учениците биле изложени на друг начин на насилно однесување, каде најголем процент го издвоија кибернасилството како понов вид на насилно однесување.

Табела 12. Над мене е извршено насилство на некој друг начин

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	854	86,6 %	913	84,1 %	1.767	85,3 %
Се случило 1-2 пати	84	8,5 %	111	10,2 %	195	9,4 %
2-3 пати месечно	23	2,3 %	30	2,8 %	53	2,6 %
Еднаш неделно	9	0,9 %	12	1,1 %	21	1,0 %
Неколку пати неделно	16	1,6 %	20	1,8 %	36	1,7 %
Вкупно	986	100,0 %	1.086	100,0 %	2.072	100,0 %

Најголем процент од учениците (44 %) биле изложени на насилно однесување од страна на нивни вртник од одделението.

Табела 13. Во кое одделение (одделенија) се наоѓа ученикот или учениците кои кон тебе се однесуваа насилно?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Во моето одделение	71	48,6 %	80	41,0 %	151	44,3 %
Во друго одделение (од истата година)	28	19,2 %	46	23,6 %	74	21,7 %
Во повисоките одделенија	20	13,7 %	37	19,0 %	57	16,7 %
Во пониските одделенија	6	4,1 %	5	2,6 %	11	3,2 %
Во различни повисоки одделенија	21	14,4 %	27	14,1 %	48	14,1 %
Вкупно	146	100,0 %	195	100,0 %	341	100,0 %

Кога станува збор за тоа кој го извршил насилството, во најголем процент (33 %), тоа се повеќе ученици од машки пол, или во 27 % еден ученик од машки пол, што сепак говори за податокот кој се провлекува низ историјата – дека машките во поголема мера се извршители на насилство.

Табела 14. Дали кон тебе бил насилен некој ученик (ученици) или ученичка (ученички)?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
главно една ученичка	28	17,7 %	4	2,1 %	32	9,1 %
повеќе ученички	15	9,5 %	12	6,2 %	27	7,7 %
главно еден ученик	35	22,2 %	61	31,4 %	96	27,3 %
повеќе ученици	39	24,7 %	80	41,2 %	119	33,8 %
и ученици и ученички	41	25,9 %	37	19,1 %	78	22,2 %
Вкупно	158	100,0 %	194	100,0 %	352	100,0 %

Кога станува збор за групата или за поединецот кој бил/е извршител на насилството, најчесто врз ученичките тоа е еден ученик, а врз учениците, група 2-3 ученика.

Табела 15. Колку ученици (ученички) кон тебе се однесувале насилно?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
главно еден ученик	62	39,7 %	63	33,0 %	125	36,0 %
група 2-3 ученика (ученички)	58	37,2 %	80	41,9 %	138	39,8 %
група 4-9 ученици (ученички)	15	9,6 %	21	11,0 %	36	10,4 %
група од повеќе од 10 ученици (ученички)	4	2,6 %	6	3,1 %	10	2,9 %
неколку ученици и ученички или неколку групи на ученици и ученички	17	10,9 %	21	11,0 %	38	11,0 %
Вкупно	156	100,0 %	191	100,0 %	347	100,0 %

Фрапантен е податокот дека 27 % од учениците веќе неколку години константно се изложени на насилство, и тоа 34 % од ученичките, и 23 % од учениците.

Табела 16. Колку долго траело или сè уште трае насилството?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
траеше 1 или 2 недели	19	31,1 %	27	28,1 %	46	29,3 %
траеше отприлика еден месец	10	16,4 %	22	22,9 %	32	20,4 %
трае веќе 6 месеци	7	11,5 %	14	14,6 %	21	13,4 %
трае веќе една година	4	6,6 %	11	11,5 %	15	9,6 %
тоа се случува веќе неколку години	21	34,4 %	22	22,9 %	43	27,4 %
Вкупно	61	100,0 %	96	100,0 %	157	100,0 %

Од податоците во табела 18 може да се забележи дека најголем процент од насилството се случува на игралиште/спортски терен за време на одморите и врз момчињата и врз девојчињата.

Табела 17. Каде е извршено насилство врз тебе?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
на игралиште или на спортски терен (за време на малиот или големиот одмор)	96	42,9 %	144	48,5 %	240	46,1 %
на училишните скали	56	25,0 %	73	24,6 %	129	24,8 %
во училница (додека е присутен наставникот)	55	24,6 %	74	24,9 %	129	24,8 %
во училница (додека е отсутен наставникот)	46	20,5 %	60	20,2 %	106	20,3 %
тоалет	23	10,3 %	22	7,4 %	45	8,6 %
во физкултурната сала	35	15,6 %	56	18,9 %	91	17,5 %
аула	23	10,3 %	17	5,7 %	40	7,7 %
на пат кон училиште	49	21,9 %	80	26,9 %	129	24,8 %
автобуска станица	13	5,8 %	8	4,7 %	27	5,2 %
во училиштен двор	14	6,3 %	8	2,7 %	22	4,2 %
на друго место во училиште	39	17,4 %	68	22,9 %	107	20,5 %
Вкупно	224		297		521	100,00 %

Перцепцијата на учениците дека повеќе од 11 % од наставниците никогаш не се обиделе да го спречат насилството зборува за култура на насилство и механизам на одржување на насилството од страна на оние кои треба да го спречат истото.

Табела 18. Колку често наставникот (наставничката) или други возрасни лица се обидуваат да го спречат насилството над некој ученик во училиштето?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
скоро никогаш	81	8,6 %	151	14,4 %	232	11,6 %
ретко	94	10,0 %	111	10,6 %	205	10,3 %
понекогаш	230	24,4 %	264	25,1 %	494	24,7 %
често	262	27,8 %	273	26,0 %	535	26,8 %
скоро секогаш	277	29,3 %	253	24,0 %	530	26,6 %
Вкупно	944	100,0 %	1.052	100,0 %	1.996	100,0 %

Ниту пак учениците манифестираат голема сензитивност за реагирање на насилството, па 14 % одговараат дека никогаш другите ученици не презеле нешто за да го спречат насилното однесување.

Табела 19. Колку често другите ученици се обидуваат да го спречат насилството над некој ученик (ученичка) во училиштето?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
скоро никогаш	108	11,5 %	174	16,7 %	282	14,2 %
ретко	187	19,9 %	213	20,5 %	400	20,2 %
понекогаш	337	35,9 %	355	34,2 %	692	35,0 %
често	208	22,1 %	204	19,6 %	412	20,8 %
скоро секогаш	100	10,6 %	93	9,0 %	193	9,8 %
Вкупно	940	100,0 %	1.039	100,0 %	1.979	100,0 %

Дури 40 % од возрасните лица, исто така не пројавиле насилство, што претставува фрапантен податок.

Табела 20. Дали некоја возрасна личност со која живееш, пријавила во училиштето за да го спречи насилството над тебе во последните неколку месеци?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Над мене не е извршено насилство во последните неколку месеци	6	9,2 %	22	22,0 %	28	17,0 %
Не, никој не пријавил во училиштето	29	44,6 %	37	37,0 %	66	40,0 %
Да, пријавиле еднаш во училиштето	17	26,2 %	20	20,0 %	37	22,4 %
Да, пријавиле во училиште повеќепати	13	20,0 %	21	21,0 %	34	20,6 %
Вкупно	65	100,0 %	100	100,0 %	165	100,0 %

Во однос на емпатијата со учениците кои се изложени на насилство, сепак, учениците се сензитивни, иако девојчињата во многу поголема мера и подготвени да помогнат.

Табела 21. Кога гледаш дека над ученик/ученичка на твоја возраст се врши насилство, што чувствуваш или мислиш?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Веројатно тој ученик (ученичка) го заслужил тоа	20	2,0 %	64	6,0 %	84	4,1 %
Не чувствувам скоро ништо	32	3,3 %	81	7,6 %	113	5,5 %
Малку ми е жал за тој/таа ученик/ученичка	184	18,7 %	301	28,1 %	485	23,6 %
Жал ми е за тој ученик или ученичка и со задоволство би му/и помогнал/а	748	76,0 %	625	58,4 %	1.373	66,8 %
Вкупно	984	100,0 %	1.071	100,0 %	2.055	100,0 %

Табелите кои следуваат се однесуваат на насилното однесување што учениците го манифестираат врз другите ученици, односно колку се тие извршители на насилство.

Ако ги проанализираме податоците од табела 23, може да забележиме дека 20 % од учениците извршиле некакво насилство врз останатите ученици, и тоа 15 % од девојчињата и 25 % од момчињата.

Табела 22. Колку пати си учествувал/а во насилство над други ученици во училиштето во последните неколку месеци?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	837	85,6 %	805	75,5 %	1.642	80,3 %
Се случило 1-2 пати	101	10,3 %	186	17,4 %	287	14,0 %
2-3 пати месечно	16	1,6 %	38	3,6 %	54	2,6 %
Приближно еднаш неделно	12	1,2 %	13	1,2 %	25	1,2 %
Неколку пати неделно	12	1,2 %	24	2,3 %	36	1,8 %
Вкупно	978	100,0 %	1.066	100,0 %	2.044	100,0 %

Табела 23. Сум нарекувал/а друг ученик/ученичка со погрдни имиња, сум се исмејувал/а

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	834	87,0 %	806	77,6 %	1.640	82,1 %
Се случило 1-2 пати	89	9,3 %	176	17,0 %	265	13,3 %
2-3 пати месечно	16	1,7 %	27	2,6 %	43	2,2 %
Приближно еднаш неделно	7	0,7 %	10	1,0 %	17	0,9 %
Неколку пати неделно	13	1,4 %	19	1,8 %	32	1,6 %
Вкупно	959	100,0 %	1.038	100,0 %	1.997	100,0 %

Табела 24. Намерно исклучував ученик или ученичка од мојот круг на пријатели

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	844	87,6 %	913	89,1 %	1.757	88,4 %
Се случило 1-2 пати	91	9,4 %	78	7,6 %	169	8,5 %
2-3 пати месечно	14	1,5 %	12	1,2 %	26	1,3 %
Приближно еднаш неделно	7	0,7 %	9	0,9 %	16	0,8 %
Неколку пати неделно	7	0,7 %	13	1,3 %	20	1,0 %
Вкупно	963	100,0 %	1.025	100,0 %	1.988	100,0 %

Табела 25. Сум удрил со нога ученик (ученичка) или сум заклучил во просторија

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	906	95,4 %	914	88,8 %	1.820	92,0 %
Се случило 1-2 пати	29	3,1 %	78	7,6 %	107	5,4 %
2-3 пати месечно	3	0,3 %	12	1,2 %	15	0,8 %
Приближно еднаш неделно	5	0,5 %	11	1,1 %	16	0,8 %
Неколку пати неделно	7	0,7 %	14	1,4 %	21	1,1 %
Вкупно	950	100,0 %	1.029	100,0 %	1.979	100,0 %

Табела 26. Сум ширел лажни гласини и сум имал намера другите да ги одвратат од учениците или ученичките

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	893	93,6 %	947	93,0 %	1.840	93,3 %
Се случило 1-2 пати	40	4,2 %	49	4,8 %	89	4,5 %
2-3 пати месечно	11	1,2 %	9	0,9 %	20	1,0 %
Приближно еднаш неделно	3	0,3 %	3	0,3 %	6	0,3 %
Неколку пати неделно	7	0,7 %	10	1,0 %	17	0,9 %
Вкупно	954	100,0 %	1.018	100,0 %	1.972	100,0 %

Табела 27. Сум земал пари или други работи од ученик (ученичка) или сум уништувал/а работи кои ќе му ги припишат на тој/таа ученик/ученичка

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	932	98,2 %	967	95,7 %	1.899	96,9 %
Се случило 1-2 пати	8	0,8 %	26	2,6 %	34	1,7 %
2-3 пати месечно	1	0,1 %	5	0,5 %	6	0,3 %
Приближно еднаш неделно	1	0,1 %	5	0,5 %	6	0,3 %
Неколку пати неделно	7	0,7 %	7	0,7 %	14	0,7 %
Вкупно	949	100,0 %	1.010	100,0 %	1.959	100,0 %

Табела 28. Сум се заканувал/а на ученик/ученичка или сум присилувал/а да го прави она што не го сака

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	924	97,7 %	964	95,2 %	1.888	96,4 %
Се случило 1-2 пати	10	1,1 %	34	3,4 %	44	2,2 %
2-3 пати месечно	3	0,3 %	2	0,2 %	5	0,3 %
Приближно еднаш неделно	2	0,2 %	6	0,6 %	8	0,4 %
Неколку пати неделно	7	0,7 %	7	0,7 %	14	0,7 %
Вкупно	946	100,0 %	1.013	100,0 %	1.959	100,0 %

Табела 29. Сум нарекувал/а ученик/ученичка со погрдни имиња, сум го коментирал/а неговото/нејзиното потекло

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	912	96,5 %	939	92,5 %	1.851	94,4 %
Се случило 1-2 пати	20	2,1 %	49	4,8 %	69	3,5 %
2-3 пати месечно	2	0,2 %	9	0,9 %	11	0,6 %
Приближно еднаш неделно	2	0,2 %	7	0,7 %	9	0,5 %
Неколку пати неделно	9	1,0 %	11	1,1 %	20	1,0 %
Вкупно	945	100,0 %	1.015	100,0 %	1.960	100,0 %

Табела 30. Сум нарекувал/а ученик/ученичка со погрдни имиња, или сум покажувал/а гестови со сексуално значење

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	912	96,5 %	930	93,2 %	1.842	94,8 %
Се случило 1-2 пати	21	2,2 %	44	4,4 %	65	3,3 %
2-3 пати месечно	4	0,4 %	7	0,7 %	11	0,6 %
Приближно еднаш неделно	1	0,1 %	3	0,3 %	4	0,2 %
Неколку пати неделно	7	0,7 %	14	1,4 %	21	1,1 %
Вкупно	945	100,0 %	998	100,0 %	1.943	100,0 %

Табела 31. Бев насилен (насилна) кон ученик или кон ученици на некој друг начин

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	869	96,7 %	905	93,8 %	1.774	95,2 %
Се случило 1-2 пати	14	1,6 %	41	4,2 %	55	3,0 %
2-3 пати месечно	7	0,8 %	7	0,7 %	14	0,8 %
Приближно еднаш неделно	2	0,2 %	2	0,2 %	4	0,2 %
Неколку пати неделно	7	0,8 %	10	1,0 %	17	0,9 %
Вкупно	899	100,0 %	965	100,0 %	1.864	100,0 %

Табела 32. Дали твојот класен раководител (учител) или некој друг наставник разговарал со тебе за твоето насилство кон другите ученици во последните неколку месеци?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Тоа не се случило во последните неколку месеци	13	34,2 %	23	32,9 %	36	33,3 %
Не, никогаш	10	26,3 %	15	21,4 %	25	23,1 %
Да, еднаш	9	23,7 %	24	34,3 %	33	30,6 %
Да неколку пати	6	15,8 %	8	11,4 %	14	13,0 %
Вкупно	38	15,8 %	70	100,0 %	108	100,0 %

Табела 33. Дали некоја возрасна личност со која живееш, пријавила во училиштето за твоето насилство кон другите ученици во последните неколку месеци?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Не сум извршил насилство во последните неколку месеци	15	41,7 %	21	32,8 %	36	36,0 %
Не, никој не пријавил во училиштето	9	25,0 %	21	32,8 %	30	30,0 %
Да, пријавиле еднаш во училиштето	9	25,0 %	9	14,1 %	18	18,0 %
Да, пријавиле во училиште повеќепати	3	8,3 %	13	20,3 %	16	16,0 %
Вкупно	36	100,0 %	64	100,0 %	100	100,0 %

Табела 34. Како реагираш кога ќе видиш дека другите ученици или ученички се насилни спрема некој кој има исто толку години колку што имаш и ти?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Никогаш не сум забележал/а дека над некој ученик/ученичка на моја возраст се врши насилство	354	35,8 %	395	37,2 %	749	36,5 %
Учествувам во насилството	11	1,1 %	15	1,4 %	26	1,3 %
Ништо не правам, мислам дека насилството е во ред	3	0,3 %	8	0,8 %	11	0,5 %
Само посматрам што се случува	28	2,8 %	71	6,7 %	99	4,8 %
Ништо не правам, но мислам дека би требало да му се помогне на ученикот или ученичката кој/која е жртва на насилство	201	20,3 %	212	20,0 %	413	20,1 %
Се обидувам да му помогнам на ученикот или ученичката кои се жртва на насилство	393	39,7 %	360	33,9 %	753	36,7 %
Вкупно	990	100,0 %	1.061	100,0 %	2.051	100,0 %

Табела 35. Колку често се плашиш дека учениците/ученичките од твоето училиште ќе бидат насилни кон тебе?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Никогаш	542	53,6 %	693	63,1 %	1.235	58,6 %
Ретко	262	25,9 %	237	21,6 %	499	23,7 %
Понекогаш	125	12,4 %	95	8,7 %	220	10,4 %
Повекепати	25	2,5 %	37	3,4 %	62	2,9 %
Често	17	1,7 %	17	1,5 %	34	1,6 %
Многу често	40	4,0 %	19	1,7 %	59	2,8 %
Вкупно	1.011	100,0 %	1.098	100,0 %	2.109	100,0 %

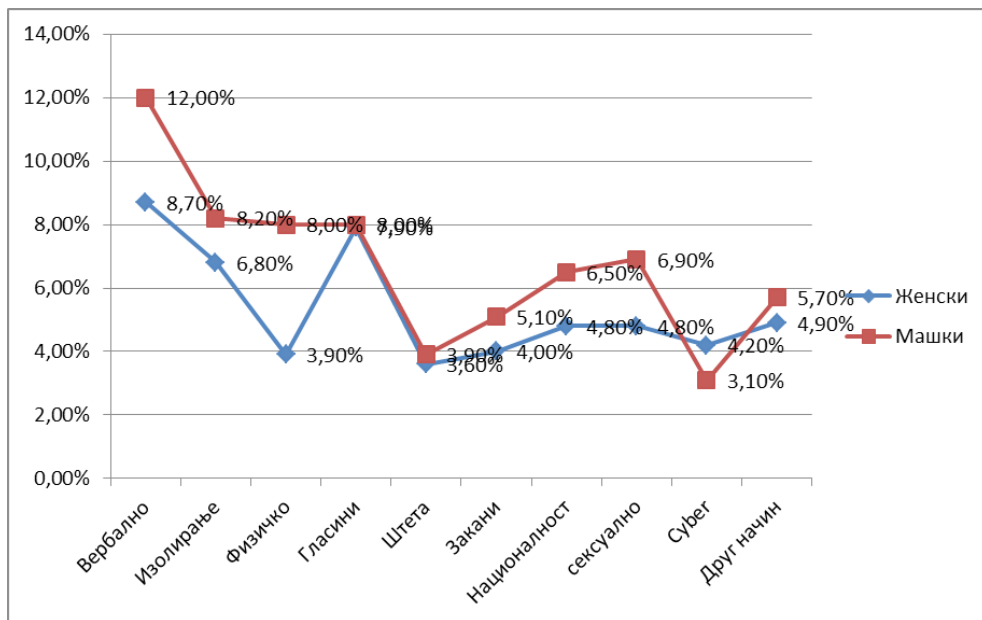
Табела 36. На крајот, што мислиш колку често твојот класен раководител или учител помогнал во спречување на насилство во училиштето во последните неколку месеци?

	Женски		Машки		Вкупно	
	n	%	n	%	n	%
Скоро и да не помогнал	118	12,5 %	200	19,2 %	318	16,0 %
Ретко помогнал	143	15,1 %	134	12,8 %	277	13,9 %
Понекогаш помогнал	217	22,9 %	288	27,6 %	505	25,4 %
Често помагал	237	25,1 %	184	17,6 %	421	21,2 %
Многу често помагал	231	24,4 %	238	22,8 %	469	23,6 %
Вкупно	946	100,0 %	1.044	100,0 %	1.990	100,0 %

Во делот кој следува ќе бидат дадени комбинации на прашањата во согласност со релевантните варијабли кои беа дел од оваа анализа.

Табела 37. Начини на кои учениците биле изложени на насилство

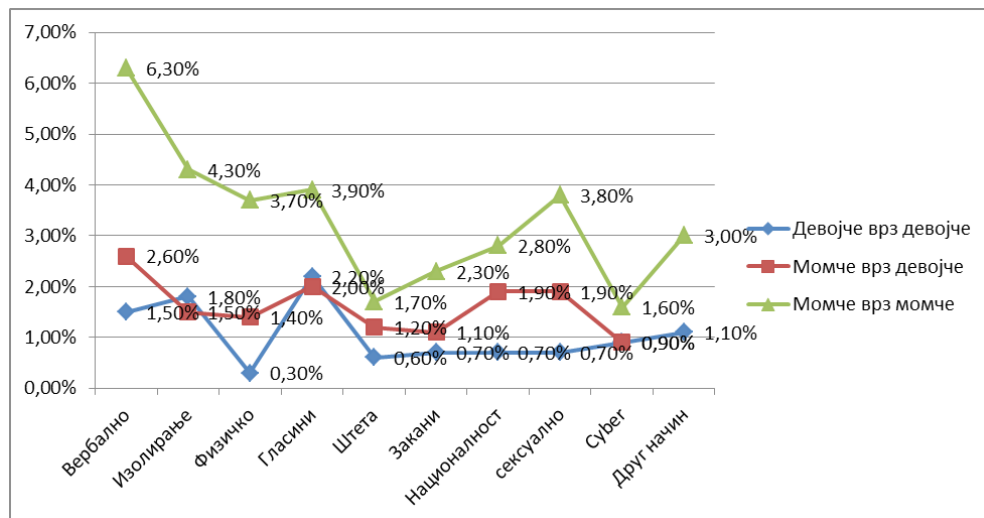
	Вербално	Изолирање	Физичко	Гласини	Штета	Заказни	Националност	Сексуално	Кибернасилство	Друг начин
Женски	8,7 % (89)	6,8 % (69)	3,9 % (40)	7,9 % (80)	3,6 % (36)	4,0 % (40)	4,8 % (48)	4,8 % (48)	4,2 % (41)	4,9 % (48)
Машки	12,0 % (138)	8,2 % (92)	8,0 % (91)	8,0 % (92)	3,9 % (44)	5,1 % (57)	6,5 % (73)	6,9 % (77)	3,1 % (34)	5,7 % (62)
Вкупно	10,4 % (227)	7,5 % (161)	6,1 % (131)	8,0 % (172)	3,7 % (80)	4,6 % (97)	5,7 % (121)	5,9 % (125)	3,6 % (75)	5,3 % (110)

Графикон 2. Графички приказ на видовите насилство извршени врз момчињата и девојчињата

Табела 38.. Кој го извршил насилството и врз кого?

	Вербално	Изолирање	Физичко	Гласини	Штета	Закани	Националност	Сексуално	Кибернасилство	Друг начин
Девојче врз девојче	1,5 % (15)	1,8 % (18)	0,3 % (3)	2,2 % (22)	0,6 % (6)	0,7 % (7)	0,7 % (7)	0,7 % (7)	0,9 % (9)	1,1 % (11)
Момче врз девојче	2,6 % (27)	1,5 % (15)	1,4 % (14)	2,0 % (20)	1,2 % (12)	1,1 % (11)	1,9 % (19)	1,9 % (19)	0,9 % (9)	(21)
Момче врз момче	6,3 % (72)	4,3 % (49)	3,7 % (42)	3,9 % (45)	1,7 % (19)	2,3 % (26)	2,8 % (31)	3,8 % (42)	1,6 % (17)	3,0 % (33)

Графикон 3. Графички приказ за извршителот на насилството

За да се добие целосен увид за изложеноста на различните видови на насилство во училиштата, во табела 39 се наведени одговорите на децата во однос на секој вид на насилно однесување.

Табела 39. Процентуален приказ на одговорите на децата во однос на изложеноста на насилство

Вид на насилно однесување	Зачестеност на однесувањето (жртва)			
	N %	Никогаш	Од еднаш до пет пати	Повеќе од пет пати
Некој ти се потсмевал	N 27 % 18,6	31	21,4	60
Некој зборувал неvistини за тебе за да ги одврати другите деца да се дружат со тебе	N 52 % 35,9	37	25,5	38,6
Некој ти се заканувал со тепање	N 57 % 39,3	22	15,2	45,5
Некој намерно те турнал	N 53 % 36,6	39	26,9	36,6
Некој ти удрил шлаканица, ти ја свиткал раката или те влечел за коса	N 66 % 45,5	39	26,9	27,6

Некој ти викал толку гласно така што си се преплашил	N	69	28	48
	%	47,6	19,3	33,1
Некој те тепал	N	75	24	46
	%	51,7	16,6	31,7
Некој фрлал кон тебе предмет со кој можел да те повреди	N	82	29	34
	%	56,6	20,0	23,4
Некој ти земал пари или ти уништувал твои работи	N	57	32	56
	%	39,3	22,1	38,6
Некој ти се потсмевал поради изгледот	N	73	33	39
	%	50,3	22,8	26,9
Некој те удрил со стап, линијар или со некој друг опасен предмет	N	82	30	33
	%	56,6	20,7	22,8
Некој те принудил на лошо однесување кон другите деца или кон возрасни	N	116	9	20
	%	80,0	6,2	13,8
Некој те принудувал да крадеш	N	112	23	2
	%	77,2	15,9	1,4
Некој намерно те затворил или заклучил во некоја просторија	N	113	14	18
	%	77,9	9,7	12,4
Некој те бакнувал на сила без да сакаш	N	112	11	22
	%	77,2	7,6	15,2
Некој ти нанесол изгореници со цигара или на некој друг начин	N	117	18	10
	%	80,7	12,4	6,9
Некој те допирал на сексуален начин	N	122	11	12
	%	84,1	7,6	8,3
Некој намерно те прободел со нож или со некој друг остар предмет	N	128	12	5
	%	88,3	8,3	3,4
Некој се соблекувал пред тебе и ги покажувал своите полови органи	N	118	10	17
	%	81,4	6,9	11,7
Некој те соблекувал и те допирал против твоја волја	N	138	2	5
	%	95,2	1,4	3,4
Некој ти давал дрога или те принудувал да им нудиш на другите	N	135	7	3
	%	93,1	4,8	2,1
Некој те принудувал на сексуален однос	N	129	4	12
	%	89,0	2,8	8,3

Покрај наведените 22 вида на насилно однесување кои беа понудени во прашалникот, на децата им беше овозможено да допишат и друг

вид на насилно однесување што го доживеале, а не е на листата. Допиша-ни беа следниве коментари:

- Ми се здосади постојано да ме пцујат и да ми се закануваат со тепање. Не ми се допаѓа кога постарите деца ги малтретираат помладите. Така, кога малите деца ќе пораснат ќе малтретираат други деца
- Ме убедуваат дека нешто сум направила, а јас не сум го сторила тоа
- Наставничката мене и не моите другарки ни се лути најчесто без причина
- Мојот другар Х и брат му У ги зафркаваат, ги тепаат и им викаат Шиптари
- Кога дојдов како нова во училиштето, старите деца ме тепаа и добив потрес на мозок

За да се добие целосен увид за извршувањето на различните видови на насилство во установите за социјална заштита, во табела 40 дадени со одговорите на децата за секој вид на насилно однесување.

Табела 40. Процентуален приказ на одговорите на децата во однос на извршување на насилство

Вид на насилно однесување	Зачестеност на однесувањето (извршител)			
	N %	Никогаш	Од еднаш до пет пати	Повеќе од пет пати
Сум се потсмевал некому	N	66	16	63
	%	45,5	11,0	43,4
Сум зборувал неистини за некое дете со цел другите деца да не се дружат со него	N	95	22	28
	%	65,5	15,2	19,3
Сум се заканувал со тепање	N	73	28	44
	%	50,3	19,3	30,3
Некого намерно сум турнал	N	82	26	37
	%	56,6	17,9	25,5

Некому сум удрил шлаканица, сум му ја свиткал раката или сум го влечел за коса	N	71	40	34
	%	49,0	27,6	23,4
Сум викал толку гласно така што неког сум преплашил	N	87	22	36
	%	60,0	15,2	24,8
Некого сум тепал	N	87	24	34
	%	60,0	16,6	23,4
Сум фрлал кон неког предмет со кој би можел да го повредам	N	107	16	22
	%	73,8	11,0	15,2
Сум земал пари или уништувал туѓи работи	N	112	14	19
	%	77,2	9,7	13,1
Сум се потсмеваљ неког поради изгледот	N	110	6	29
	%	75,9	4,1	20,0
Сум удрил неког со стап, линијар или со некој друг опасен предмет	N	108	12	25
	%	74,5	8,3	17,2
Сум принудуваљ некој на лошо однесување кон другите деца или кон возрасни	N	119	18	8
	%	82,1	12,4	5,5
Сум принудуваљ неког да краде	N	139	4	2
	%	95,9	2,8	1,4
Некого намерно сум затворил или заклучил во некоја просторија	N	130	6	9
	%	89,7	4,1	6,2
Некого сум бакнуваљ на сила без да сака	N	130	3	12
	%	89,7	2,1	8,3
Некому сум нанесол изгореници со цигара или на некој друг начин	N	136	7	2
	%	93,8	4,8	1,4
Некого сум допирал на сексуален начин	N	133	8	4
	%	91,7	5,5	2,8
Некого намерно сум прободел со нож или со некој друг остар предмет	N	138	2	5
	%	95,2	1,4	3,4
Сум се соблекуваљ пред неког и сум ги покажуваљ своите полови органи	N	138	5	2
	%	95,2	3,4	1,4
Некого сум соблекуваљ и допирал против негова волја	N	139	4	2
	%	95,9	2,8	1,4
Сум даваљ дрога или сум принудуваљ неког да им нуди на другите	N	143	0	2
	%	98,6	0	1,4
Некого сум принудуваљ на сексуален однос	N	141	2	2
	%	97,2	1,4	1,4

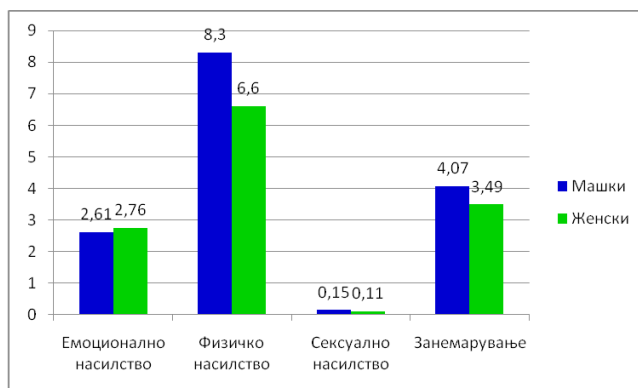
→ **Резултати поврзани со втората фокус-група – вработени во училиштата**

Во спроведеното истражување, покрај децата беа вклучени и 72 вработени од училиштата. Според податоците прикажани во табела 41 може да се види дека вработените во однос на полот се поделени на две групи, и тоа 17 (24 %) се од машки пол и 55 (76 %) се од женски пол. Најголем број од нив го идентификуваат физичкото насилство, потоа занемарувањето, па емоционалното насилство, и на крај сексуалното насилство. Вработените од машки и од женски пол не се разликуваат меѓу себе во однос на идентификацијата на насилството.

Табела 41. Разлики помеѓу вработените од машки и од женски пол во однос на идентификацијата на насилство

Вид на насилство	Пол	N	M	Σ	t	p
Емоционално насилство	Машки	17	2,61	1,85	-.27	>.05
	Женски	55	2,76	1,51		
Физичко насилство	Машки	17	8,30	5,10	1,11	>.05
	Женски	55	6,60	4,13		
Сексуално насилство	Машки	17	0,15	0,37	.30	>.05
	Женски	55	0,11	0,43		
Занемарување	Машки	17	4,07	3,14	.60	>.05
	Женски	55	3,49	3,01		

На графикон 4 даден е шематски приказ на перцепцијата на насилството од страна на вработените.

Графикон 4. Идентификација на видовите на насилство од страна на вработените со различен пол

Според податоците од табела 41 и од графикон 4 може да се заклучи дека вработените од машки пол повеќе истакнуваат поголемо присуство на насилство отколку припадниците од женски пол, иако не постојат статистички значајни разлики во прилог на една од споредуваните групи.

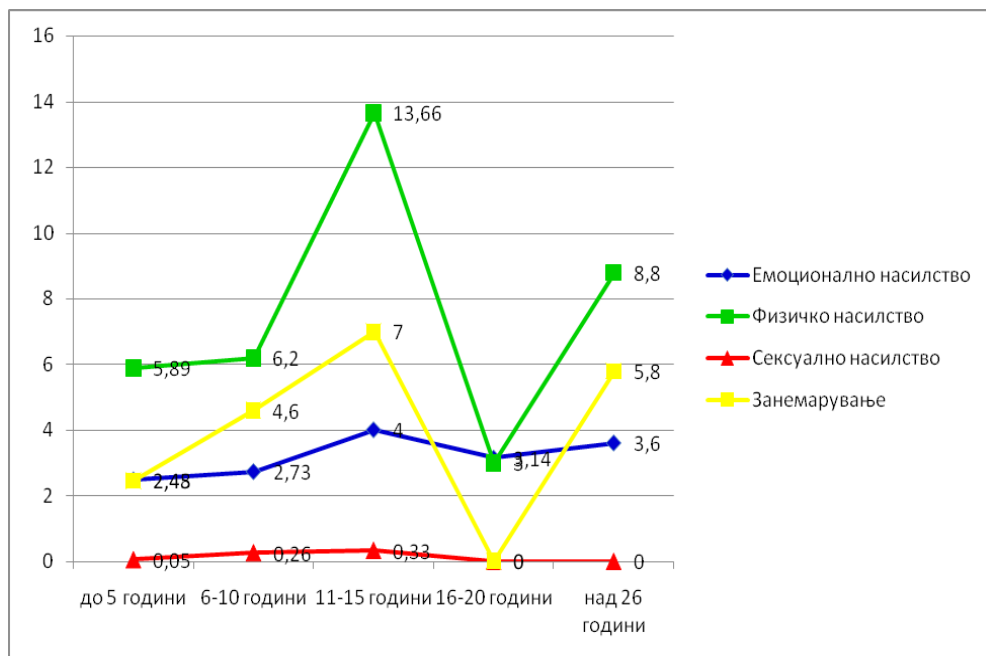
Се претпоставува дека и работниот стаж кои вработените го имаат е еден од клучните индикатори кои влијаат да се препознае насилството во училиштето, па така, вработените се групирани во неколку групи во однос на стажот.

Во табела 42, прикажани се резултатите од пресметаната АНОВА со цел да се утврдат разликите кои постојат помеѓу групите со различен стаж во однос на идентификација на насилството.

Табела 42. Разлики помеѓу вработените со различен стаж во однос на идентификација на насилството

Вид на насилство	Работен стаж (години)	N	M	σ	F	p
Емоционално насилство	до 5	38	2,48	1,60	3,03	p<.05
	6-10	16	2,73	1,62		
	11-15	7	4	0		
	16-20	5	3,14	1,06		
	над 26	6	3,60	0,54		
Физичко насилство	до 5	38	5,89	3,60	5,23	p<.01
	6-10	16	6,20	4,76		
	11-15	7	13,66	4,58		
	16-20	5	3	0		
	над 26	6	8,80	1,64		
Сексуално насилство	до 5	38	0,05	0,22	1,16	p>.05
	6-10	16	0,26	0,70		
	11-15	7	0,33	0,51		
	16-20	5	0	0		
	над 26	6	0	0		
Занемарување	до 5	38	2,45	2,41	5,56	p<.01
	6-10	16	4,6	3,50		
	11-15	7	7	1,78		
	16-20	5	0	0		
	над 26	6	5,8	1,64		

На графикон 5 е даден графички приказ на идентификуваните видови на насилството од страна на вработените во училиштата, во однос на нивниот работен стаж. Може да се забележи дека насилството најмногу го забележуваат вработените кои имаат од 11 до 15 години работен стаж, додека најчесто перципиран вид на насилство без оглед на работниот стаж е физичкото насилство.

Графикон 5. Шематски приказ на идентификуваните видови на насилство од страна на вработените со различен работен стаж

Се претпоставува дека вработените во училиштата поседуваат компетенции успешно да ги идентификуваат видовите на насилство кои се јавуваат во училишната средина. Со помош на резултатите прикажани во табела 43 ќе се добие јасна слика за тоа колкаво е присуството на насилство, од аспект на вработените.

Табела 43. Процентуален приказ на одговорите на вработените во однос на идентификацијата на насилство

Вид на насилно однесување	Зачестеност на однесувањето			
	N %	Никогаш	Од еднаш до пет пати	Повеќе од пет пати
Исмејување, навредување, нарекување со погрдни имиња	N 13 % 18,1 %	20	27,8 %	39 54,2 %
Вербална агресија спрема вработените	N 17 % 23,6 %	11	15,3 %	44 61,1 %
Удирање, шутирање, гаѓање со предмет	N 25 % 34,7 %	14	19,4 %	33 45,8 %
Одземање и уништување на лични предмети	N 30 % 41,7 %	22	30,6 %	20 27,8 %
Удирање шлаганици, влечење за коса, виткање на рака	N 37 % 51,4 %	16	22,2 %	19 26,4 %
Физичка агресија спрема вработените	N 43 % 59,7 %	15	20,8 %	14 19,4 %
Тепачка со деца надвор од училиштето	N 33 % 45,8 %	16	22,2 %	23 31,9 %
Закани и заплашувања помеѓу децата	N 18 % 25,0 %	23	31,9 %	31 43,1 %
Тепачки помеѓу децата во училиштето	N 9 % 12,5 %	15	20,8 %	48 66,7 %
Присилување на крадење и прекршоци	N 37 % 51,4 %	22	30,6 %	13 18,1 %
Ширење лаги и гласини	N 20 % 27,8 %	20	27,8 %	32 44,4 %
Удирање со стап, линијар, камен	N 44 % 61,1 %	18	25,0 %	10 13,9 %
Бакнување на сила	N 68 % 94,4 %	4	5,6 %	0 0 %
Присилување да клечи, стои	N 30 % 41,7 %	22	30,6 %	20 27,8 %
Присилување на разбојничко однесување	N 55 % 76,4 %	15	20,8 %	2 2,8 %

Присилување на сексуален однос	N	66	6	0
	%	91,7 %	8,3 %	0 %
Заклучување или бркање од соба	N	46	14	12
	%	63,9 %	19,4 %	16,7 %
Нанесување изгореници	N	65	5	2
	%	90,3 %	6,9 %	2,8 %
Присилување на земање дрога	N	70	2	0
	%	97,2 %	2,8 %	0 %
Повредување со нож или со слични предмети	N	54	13	5
	%	75,0 %	18,1 %	6,9 %
Присилување на продавање дрога	N	70	2	0
	%	97,2 %	2,8 %	0 %
Измивање на устата со сапун	N	65	5	2
	%	90,3 %	6,9 %	2,8 %

Од резултатите во табела 43 може да се види дека во најзастапени видови на насилство спаѓаат вербалната агресија спрема вработените (61,1 %), тепачките помеѓу децата во училиштето (66,7 %), исмејувањето (54,2 %), ширењето лаги и гласини (44,4 %). Како најмалку застапени видови на насилно однесување се идентификуваат бакнувањето на сила (94,4 %), принудувањето на сексуален однос (91,7 %), присилувањето на продавање и земање дрога (97,2 %).

Вработените, исто како и децата имаа можност покрај понудените 22 видови на насилно однесување да додадат и други видови кои ги идентификувале во училишната средина. Тие ги наведоа следните видови:

- Самоповредување на децата
- Уништување на мебелот во училиштето
- Постарите деца се прилично груби кон помладите деца
- Навреди на национална основа, исмејување и злоупотреба на децата со пречки во развојот

Во рамките на ова истражување вработените, исто како и децата имаа можност да наведат кој според нив е извршител на насилството врз децата. Одговорите се дадени во табела 44.

Табела 44. Процентуален приказ на извршителите на насилството врз децата за сите видови на насилство

Вид на насилно однесување	Извршител на насилното однесувањето							
	N %	Никој	Дете	Вработен	Друго лице	Дете и вработен	Дете и друго лице	Дете, вработен и друго лице
Исмејување, навредување, употреба на погрдни имиња	N	13	30	5	2	10	7	5
	%	18,1	41,7	6,9	2,8	13,9	9,7	6,9
Вербална агресија спрема вработените	N	17	28	7	2	7	4	7
	%	23,6	38,9	9,7	2,8	9,7	5,6	9,7
Удирање, шутирање, гаѓање со предмет	N	25	27	0	0	9	9	2
	%	34,7	37,5	0	0	12,05	12,5	2,8
Одземање и уништување на лични предмети	N	30	27	2	3	4	2	4
	%	41,7	37,5	2,8	4,2	5,6	2,8	5,6
Удирање шлаганци, влечење за коса, виткање на рака	N	34	31	2	0	3	0	1
	%	47,2	43,1	2,8	0	4,2	0	2,8
Физичка агресија спрема вработените	N	37	28	0	0	6	1	0
	%	51,4	38,9	0	0	8,3	1,4	0
Тепачка со деца надвор од училиштето	N	23	45	0	3	0	1	0
	%	31,9	62,5	0	4,2	0	1,4	0
Закани и заплашувања помеѓу децата	N	18	38	0	5	9	0	2
	%	25,0	52,8	0	6,9	12,5	0	2,8
Тепачки помеѓу децата во училиштето	N	14	55	0	0	0	3	0
	%	19,4	76,4	0	0	0	4,2	0
Присилување на крадење и прекршоци	N	44	26	0	2	0	0	0
	%	61,1	36,1	0	2,8	0	0	0
Ширење лаги и гласини	N	29	16	12	0	15	0	0
	%	40,3	22,2	16,7	0	20,8	0	0

Удирање со стап, линијар, камен	N	51	21	0	0	0	0	0
	%	70,8	29,2	0	0	0	0	0
Бакнување на сила	N	68	4	0	0	0	0	0
	%	94,4	5,6	0	0	0	0	0
Присилување да клечи, стои	N	30	27	2	3	4	2	4
	%	41,7	37,5	2,8	4,2	5,6	2,8	5,6
Присилување на разбојничко однесување	N	55	17	0	0	0	0	0
	%	76,4	23,6	0	0	0	0	0
Присилување на сексуален однос	N	64	6	0	2	0	0	0
	%	88,9	8,3	0	2,8	0	0	0
Заклучување или бркање од соба	N	48	29	2	0	2	0	0
	%	66,7	27,8	2,8	0	2,8	0	0
Нанесување изгореници	N	66	6	0	0	0	0	0
	%	91,7	8,3	0	0	0	0	0
Присилување на земање дрога	N	70	2	0	0	0	0	0
	%	97,2	2,8	0	0	0	0	0
Повредување со нож или со слични предмети	N	60	12	0	0	0	0	0
	%	70	2	0	0	0	0	0
Присилување на продавање дрога	N	138	3	0	0	0	0	0
	%	97,2	2,8	0	0	0	0	0
Измивање на устата со сапун	N	66	6	0	0	0	0	0
	%	91,7	8,3	0	0	0	0	0

Од податоците во табела 44 може да се види дека како извршители на насилството се јавуваат самите деца, но и вработените, како и други лица надвор од училиштето. Податоците говорат дека кај речиси сите видови на насилно однесување, најголем процент од вработените негираат дека некој кон децата се однесувал насилно, но сепак не се занемарувачки оние податоци според кои децата сепак биле изложени на насилство. Така, на пример, според вработените, децата најчесто се јавуваат како извршители во случаите на тепачки со деца од училиштето (76,4 %) и надвор од училиштето (62,5 %), удирање шлаганици, влечење за коса (43,1 %), исмејување, навредување (41,7 %), манифестирање на фзичка и вербална агресија спрема вработените (38,9 %). Вработените се јавуваат

како извршители на насилство во случаите на ширење лаги и гласини (16,7 %), исмејување и навредување (6,9 %). Другите лица, во најголем процент се јавуваат како извршители на закани и заплашувања врз децата (6,9 %),

Во табела 45 даден е приказ на податоците за извршување на видовете на насилно однесување од страна вработените. Од податоците може да се забележи дека вработените во најголем процент не извршуваат насилно однесување, но сепак постојат исклучоци, па така 13,9 % ги исмејале или навредиле децата максимум пет пати, 5,6 % им одземале или уништиле лични предмети, а ист толкав процент на вработени ги принудувале децата да клечат. Како насилно однесување кое вработенте го извршиле повеќе од пет пати е присутно исмејувањето (2,8 %), заканувањето и заплашувањето на децата (5,6 %) и заклучувањето или бркањето во соба (5,6 %).

Табела 45. Процентуален приказ на одговорите на вработените во однос на извршување насилство

Вид на насилно однесување	Извршување насилство			
	N %	никогаш	Од еднаш до пет пати	Повеќе од пет пати
Исмејување, навредување, нарекување со погрдни имиња	N 60 % 83,3	60	10 13,9	2 2,8
Вербална агресија спрема вработените	N 61 % 84,7	61	11 15,3	0 0
Удирање, шутирање, гаѓање со предмет	N 72 % 100,0	72	0 0	0 0
Одземање и уништување на лични предмети	N 68 % 94,4	68	4 5,6	0 0
Удирање шлаканици, влечење за коса, виткање на рака	N 70 % 97,2	70	2 2,8	0 0
Физичка агресија спрема вработените	N 72 % 100,0	72	0 0	0 0
Тепачка со деца надвор од училиштето	N 72 % 100,0	72	0 0	0 0
Закани и заплашувања помеѓу децата	N 62 % 86,1	62	6 8,3	4 5,6

Тепачки помеѓу децата во училиштето	N	72	0	0
	%	100,0	0	0
Присилување на крадење и прекршоци	N	72	0	0
	%	100,0	0	0
Ширење лаги и гласини	N	68	4	0
	%	94,4	5,6	0
Удирање со стап, линијар, камен	N	72	0	0
	%	100,0	0	0
Бакнување на сила	N	70	2	0
	%	97,2	2,8	0
Присилување да клечи, стои	N	68	4	0
	%	94,4	5,6	0
Присилување на разбојничко однесување	N	72	0	0
	%	100,0	0	0
Присилување на сексуален однос	N	72	0	0
	%	100,0	0	0
Заклучување или браќање од соба	N	68		4
	%	94,4	0	5,6
Нанесување изгореници	N	72	0	0
	%	100,0	0	0
Присилување на земање дрога	N	72	0	0
	%	100,0	0	0
Повредување со нож или со слични предмети	N	72	0	0
	%	100,0	0	0
Присилување на продавање дрога	N	72	0	0
	%	100,0	0	0
Измивање на устата со сапун	N	72	0	0
	%	100,0	0	0

Оцените кои вработените во училиштата ги даваат, говорат дека тие имаат висока доверба во сопствените способности да излезат на крај со насилството. На скала од 1 до 10, просечната оценка изнесува 8, односно речиси сите вработени веруваат во своите способности да препознаат дали ученикот е изложен на насилство и знаат како треба да се однесуваат кога учениците се однесуваат насилно.

Од друга страна пак, половина од наставниците знаат дека постои протокол, но само 5 од нив знаат што содржи протоколот за намалување на насилството во училиштата.

→ **Резултатите добиени од фокус-групите – предлози за подобрување на состојбата во училиштата**

Сите учесници кои учествуваа во ова истражување имаа можност во рамки на фокус-групите да ги наведат сопствените предлози како да се подобри состојбата во училиштата. На тој начин, имаа можност да го споделат своето мислење за тоа кои проблеми постојат во училиштето, но и што би сакале да променат. Нивните мислења се драгоцените сугестии за правецот во кој би требало да се движат реформите и трансформацијата на училиштето.

- **Предлози од родителите како да се подобри состојбата во училиштата**

По однапред подготвен протокол за водење на фокус-групи, родителите одговараа на неколку прашања. Во однос на прашањето: „**Како е можно да се намали насилството помеѓу децата?**“, беа добиени повеќе одговори, кои се категоризирани во пет групи во однос на содржината. Во првата група се одговорите кои во прв план ја ставаат *одговорноста од страна на вработените*, и во рамките на оваа група постојат четири подгрупи (првата подгрупа се однесува на стручните знаења на вработените и нивната моќ со сопствениот авторитет да влијаат на однесувањето на насилниците; втората на санкционирањето на насилното однесување од страна на вработените; во третата група спаѓаат одговорите кои ги обвинуваат вработените за лошата состојба во училиштата; а во четвртата се одговорите на родителите кои сметаат дека насилството би се намалило доколку се зголеми контролата на децата од страна на вработените). Во втората група се наоѓаат одговорите кои се од *организациска природа*, како на пример подобрување на општите услови за учење во училиштето, формирање на групи во согласност со личните преференции на децата, поквалитетна организација на слободното време. Во третата група се класифицирани одговорите на родителите кои одговорноста за насилството помеѓу децата сметаат дека треба да се бара во *самите деца*, истакнувајќи дека е потребна поголема солидарност помеѓу самите деца и поголема одговорност за нивните постапки. Во четвртата група се одговорите на родителите кои *не зледаат решение за насилството во училиштата*, па само ја констатираат безнадежната ситуација, додека

пак, во петтата се класифицирани сите останати одговори како - нема насилство, ќе биде подобро или не знам како да се помогне.

Во однос на прашањето: **„Како е можно да се намали насилството врз децата од страна на вработените во рамките на училиштето?“**, родителите даваа слични одговори и посочуваат слични мерки како и на претходното прашање. Сепак, најголем број од родителите сметаат дека е потребно да се преземат одредени мерки кон вработените кои лошо се однесуваат кон децата. Родителите бараат од возрастите иста дисциплина, каква што возрастите бараат од нив, а од надлежните служби бараат поголема контрола и цврсти правила за однесувањето на возрастите. Голем процент од родителите или не знаат што би требало да се направи или мислат дека ни една мерка не би помогнала. Интересен е предлогот на двајца родители како можно решение „децата и возрастите подобро да се запознаат едни со други“. Секако, не смее да се заборава на одговорите на оние родители кои негираат дека во училиштата постојат возрастни кои насилно се однесуваат со нив.

Доколку ги споредиме одговорите на првото и на второто прашање добиени од фокус-групите, можеме да донесеме неколку заклучоци. Најбројната група на одговори се однесува на казните за децата кои се однесуваат насилно, па речиси половина од учесниците во фокус-групите се залагаат за мерката казна за насилниците, што значи дека насилството навистина ги загрозува. И во однос на вработените, најголемиот процент од родителите се заложуваат за воведување на иста таква мерка – казна. Меѓутоа, кога станува збор за вработените, голем процент од родителите одговараат дека не би знаеле што може да се направи за да се спречи насилството, додека пак, кога станува збор за децата – извршители на насилство, многу малку одговори се дека децата „не знаат“ што треба да направат. Слично на тоа, многу повеќе родители сметаат дека не постојат мерки со кои би се влијаело на вработените кои го извршуваат насилството, додека, пак, кога станува збор за децата извршители – само двајца учесници сметаат дека каков било обид за работа со нив би бил неуспешен. Овие податоци зборуваат за длабокото чувство на беспомошност кај родителите во однос на возрастите вработени во училиштата. Општ е впечатокот дека родителите главно препорачуваат остри мерки, и тоа пред сè спрема учениците, но и спрема вработените, и дека кога станува збор

за возрасните се чувствуваат многу побеспомошно и спремни се да се откажат во борбата против насилството без да преземат каква било акција.

Во прилог следуваат неколку цитати од родители на деца во однос на нивниот став кон насилството во училиште:

- Темава е навистина деликатна и има многу да се зборува за неа, да сведоци бевме на секојдневни вакви настани пренесени од медиумите, а сега нели има ознака скоро на сите ТВ-програми наменети за... публика, за вестите велат дека се за целата публика, па зарем дете од 7-8 години треба да слуша како се убиваат или како се тепале децата? Па мислам дека и тоа ќе земе нож, ќе се тепа за утре да го кажат на ТВ. Можеби не сум во право ама мислам дека родителите многу треба да внимаваат што гледаат и слушаат нивните деца, како и оние игрите со насилство. И ние бевме деца па игравме ластик и криенка. Сега сè им е дозволено и пак им е малку, а за наставничките што користат такви зборови - Срам да им е и после се жалат децата не биле мирни, епа на сè треба да се пази - кому му се дава такво работно место, треба образование, култура многу треба за да се спречи насилството меѓу децата. И мене ме погодува што сè повеќе и повеќе гледам насилни деца.
- А кого треба да обвинуваме: родителите, наставниците, телевизијата, филмовите, интернетот, видеоигрите.
- Кој е виновен? Според мене родителите не обрнуваат внимание на своите деца, не разговараат со нив, не знаат со кого се дружат, што прават во слободното време. Да се биде строг не значи дека детето ќе биде помирно - можеби дома ќе биде најмирното дете, ама надвор веќе е сосема друго. Само разговор со нив и поголема комуникација меѓу родител – наставник.
- За насилство во училиште имаат голем дел вина и наставниците и целиот систем над кој сега е поставено образованието. Професорици по одделенска настава што завршиле факултет во нечиј партиски штаб, без тронка познавање на педагогија и психологија, со желба само први да дојде и плата да земат. Школи без дежурни наставници, оти нели они сега се професори и знаете што, децата мои не пцујат, воспитани се, ама цабе е кога немаат саглам наставник во

школо. За какви родители има не ни сакам да коментирам, ама факт е дека тоа што го зборат дома родителите, зборам за оние нормални родители што сакаат децата да им се воспитани, некој треба да го продолжи и тие 6 саати додека се децата во школо. Ама таму нема никој, сите се на пауза, буквално сите... Пушење забрането со закон, секаде освен во школото, се кријат по кабинети. Што ќе му пренесат на детето??? Се криеме од родителите ваши? Јас сум многу разочарана од тоа како функционира школото барем ова кај децата мои што учат... Имаат една директорка што не смее да им зуцне затоа што е одделенска наставничка, а и не се знае кој ќе победи на следните избори и дали ќе остане директорка. Па си се штитат меѓу себе, баш се солидарни... Работат по 3 саати и плус се повикуваат на правото на пауза. Немаат ниту систем за картици и мерење на работно време ниту ништо. Родителите не ги учат децата да се поддржуваат, дружат, помагаат, туку да се гребат, лигават, газат, снаоѓаат. И во целиот тој хаос децата единствено што учат е: Снајди се, згази, улизи се, скриј се ако можеш, издади некој за да пројдеш ти.

- Вината е на двете страни апсолутно, но за среќа во училиштето каде што учи мојот син имаме слух од наставничките, од кадарот, се прават реформи, и во однос на облекување, и во однос на пристап и во однос на дежурства наставничките и после настава од целодневна остануваат до 16 часот, а потоа до 17 одат кај дежурен децата кои остануваат подоцна. И многу ми е драго што кај нас, родителите имаат влијание, имаме состаноци еднаш месечно и се обидуваме да ги решиме проблемите, но има родители кои не сакаат и не ги интересира каде учат нивните деца, што прават и сл. Домашното воспитување треба да се продолжи на училиште, но за жал невоспитувањето надвладува, а нема механизам да се спречи - станува збор за ДЕЦА.

- **Предлози од вработените како да се подобри состојбата во училиштата**

Се претпоставува дека подготвеноста на вработените да се ангажираат во решавање на проблемите со насилството во училиштата во голема мера зависи од тоа колку се тие задоволни од својата работа и колку сме-

таат дека таквото ангажирање воопшто би имало смисла, односно би било ефикасно.

Едно од прашањата на кое вработените одговараа во рамки на фокус-групите беше: **„Какво е професионално задоволство на работните места во училиштата?“** Скоро без исклучок, сите вработени одговараа дека ја сакаат својата работа, а повеќе од половината и дека премногу ја сакаат. Овој податок би требало да биде премногу охрабрувачки, бидејќи покажува дека вработените не ги поколебуваат тешкотиите со кои тие се соочуваат на работа, но и дека посветеноста на работата пружа гаранција дека во доволна мера ќе се ангажираат во решавање на проблемите кои ќе се појават, вклучувајќи го тука и проблемот на насилство. Меѓутоа, повеќе од половината од наставниците би ја промениле сопствената работа, и тоа пред сè поради лошиот статус кој го има оваа професија во општеството и малите плати, како и неможноста за напредување во сопствената професија.

Во однос на прашањето поврзано со **професионално согорување на работното место**, најголем број од вработените сметаат дека феноменот на согорување настанува кај вработените кои работат директно со учениците над 15 години, додека еден помал дел сметаат дека може да се јави и 2-3 години по директната работа со децата, а други пак негираат дека во рамките на оваа работа доаѓа до согорување. Со цел да се намали професионалното согорување, вработените во рамките на фокус-групите имаа предлози работното време да се намали на 6 часа, да се зголеми бројот на техничкиот персонал кој ќе води сметка за хигиената, да се намали бројот на деца во секое одделение, и да им се намалат административните задачи на наставниците.

Во рамки на фокус-групите, на вработените им беше поставено и прашањето: **„Дали вработените имаат можност да го намалат насилното однесување во училиштата?“** Во однос на ова прашање, речиси една четвртина од учесниците негираа постоење на проблем во рамки на училиштата, велејќи дека нема насилство, дека ситуацијата е под контрола, односно дека вработените успеваат да излезат на крај со проблемите. Меѓу одговорите беа наведени и прилично песимистички тврдења кои произлегуваат од преголемиот број на деца и немањето доволен капацитет да им се излезе во пресрет на потребите, незаинтересираноста на некој од вработените, но и лошото влијание од страна на средината, особено

од страна на медиумите. Во рамките на ова прашање, вработените имаа можност да размислат и за тоа **кој вид на поддршка им е потребен за адекватно да можат да одговорат на проблемите поврзани со злоупотребувањето и занемарувањето на учениците**. Најголем број од вработените ја истакнаа потребата од континуирани стручни едукации – семинари, работилници, стручна литература, потоа тимската работа (соработка помеѓу вработените во училиштето, поддршка и доверба од страна на директорот, чести средби и размена на искуство), како и потребата од надворешна поддршка.

Покрај наведените прашања, подготвени по однапред конструиран протокол за водење на фокус-групи, на вработените им беше овозможено да наведат и **идеи за тоа како би требало да се решаваат проблемите поврзани со насилството**. Најголем број од вработените сметаат дека активното присуство на возрасниот во животот на детето во голема мерка го заштитува од насилство. Под активно присуство се подразбира спремност за разговор, давање насоки, укажување на последиците од насилното однесување. Вработените исто така сметаат дека е битно квалитетно да се осмисли слободното време, да се работи превентивно со децата, да се работи на нивниот морален развој, да се воспостави цврст емоционален однос помеѓу детето и вработениот, со цел да се зголеми довербата помеѓу нив. Повторно, дел од вработените ја истакнаа потребата од постојано стручно усовршување, помош и поддршка од повисоките органи, подобрување на условите за работа во училиштето, како и строги ригорозни контроли и построги санкции спрема извршителите на насилството.

Во рамки на фокус-групите, и вработените и учениците имаа можност да ги споделат и **ривичните фактори со кои се соочуваат**, кои се причина за појавата на насилство. Како такви тие ги издвоија следниве:

- Голема оптовареност на децата со проблеми
- Учење по пат на модел
- Неповолното влијание на микросоцијалната мрежа во која се вклучени одредени деца
- Непринципиелна селекција при вработување на кадри во училиштата (особено по партиска линија), релативна старост на вработените, согорување и премор

- Тенденција вработените да го минимизираат или негираат проблемот на насилството и со самото тоа да придонесат да се зацврсти културата на насилство
- Неизедначена мотивираност и стручност кај вработените
- Верувањата на некои вработени дека цврстите методи (казнување, присилно лекување, исклучување од училиште, полициски методи) се најдобар начин за решавање на проблемите поврзани со насилството
- Чувството на лична загрозеност и несигурност на одредени вработени поради големиот број на проблеми кои мораат секојдневно да ги решаваат
- Затвореност на училиштата, недоволна транспарентност на работата поради што во рамки на училиштето се воспоставува неповолна микроклима

На учесниците во фокус-групите им беше дадена можност за размислат за **можниџе решенија за намалување на насилството во училиштата**. Судејќи по добиените податоци, ова прашање е константна преокупација на вработените. Резултатите добиени од фокус-групите како можни предлог-решенија ги издвојуваат следниве:

- Една од најважните, и секако неопходни мерки во борба против насилството е свесноста на вработените за постоењето на насилството како проблем. Податоците (и од фокус-групите и од прашалникот) покажуваат дека голем дел од вработените го минимизираат, па дури и го негираат постоењето на насилството како проблем. Токму поради тоа, еден од првите чекори би требало да биде сензибилизација на сите вработени за проблемот со насилството. Вработените би требало да се оспособат и да ги препознаваат предупредувачките знаци кои укажуваат на насилство кое може да биде скриено. Истражувањата за насилството покажуваат дека не е секогаш лесно да се препознае насилството и дека жртвите некогаш – поради немарност, незнаење или рамнодушност од средината се помируваат со ситуацијата во која редовно се злоупотребени.

- Пораката дека насилството е недозволено и дека детето кое е загрозувано има право да бара помош мора да биде порака која на децата постојано, многу јасно и недвосмислено ќе им биде соопштувана. Оваа порака мора да дојде до децата не само тогаш кога некој сериозен инцидент ќе се случи, туку најдобро е да биде секојдневно присутна во вид на натпис, постер, цртеж. За таквата порака да има ефект, на детето треба да му биде совршено јасно на кого и на кој начин може да му се обрати за помош во случај на изложеност на насилство.
- Потребно е да постои јасна идеја како и што да се работи кога ќе се случи насилен инцидент. Непримерното и недоследното реагирање претставуваат премногу лоша порака и за жртвите и за извршителите на насилството. Во препораките кои ги дава The Support Force for Residential Child Care се нагласува дека најважна улога во спречувањето на насилството игра постојаната будност на возрасните и неодложното реагирање на проблемот на насилството.
- Голем дел од вработените сметаат дека постои потреба од дополнителна едукација на вработените со што би им се пружила поддршка на вработените, вмрежување на сите лица, учење на нови вештини и одржување на заеднички стандарди во работата со деца.

- **Предлози од експертите како да се подобри состојбата во училиштата**

Појавата на психофизичко насилство е еден од најсериозните проблеми со кои се соочува денешното општество, појава која го загрозува психичкиот и физички развој, здравјето и добросостојбата на младите, како и нивните основни права и достоинство и истата остава долгорочни последици врз индивидуата, но и дека истата не е доволно и соодветно третирана, е генералниот заклучок од фокус-групата одржана со експертите.

Во продолжение се дел од изјавите на експертите:

- Треба повеќе просветните инспектори во основните училишта да поведат сметка за наставниот кадар и за воспитната компонента, како наставниците реагираат кога децата имаат проблеми или како да се справат просветните инспектори со кршење на правата на децата од страна на воспитно-образовниот кадар.
- Ако се докаже дека навистина се злоупотребуваат овие права во основните училишта, посебно од страна на воспитно-образовниот кадар, или треба да се едуцира воспитно-образовниот кадар или треба да се отстрани од оваа воспитно-образовна функција.
- Агресивниот однос наставник - ученик се должи, пред сè, на лошата меѓусебна комуникација, недоволното познавање и почитување на детските права и немоќта на наставникот да се справи со одредена ситуација. „Задачата на наставникот не е само да предава, туку тој треба и да делува малку воспитно, значи да може да ги разбере, да има заемна комуникација со учениците.“
- Отсуството на комуникацијата меѓу децата и родителите, понатаму недоволната грижа за младите, недоволното нивно полезно ангажирање во слободното време и препуштеноста на самите себе, доведува до агресија, осаменост и отуѓеност. Еден од факторите за насилно однесување е фактот дека родителите и децата сè помалку време посветуваат за разговор, во училиштата децата не се чувствуваат дека некој води грижа за проблемите со кои се соочуваат.
- Иако има психолози и педагози во училиштата тие се презафатени со обврските коишто ги имаат поради големиот број на ученици и малку работат со младите на ненасилна разработка на конфликти, на мировно образование и на други ненасилни начини за разрешување на конфликти.
- Мора да има една мултидисциплинарност во превентивното делување, значи во поширока смисла на зборот, тука спаѓа и семејството и влијанието на врсниците, медиумските влијанија и влијанието на наставниците. Значи, наставниците во училиштата се одговорни за воспитно-образовната дејност.
- На некој начин ние сè уште одржуваме култура „око за око, заб за заб“, велејќи дека ако некој е жртва треба сам да се снаоѓа и дека така се станува посилен. Ни недостасува култура на емпатичност.

Токму недоволно ефикасните институции и благите санкции, експертите ги сметаат за главни причини за зачестените повреди на правата на децата.

Експерите сметаат дека решението е во тоа конечно да се признае реалноста дека насилството меѓу младите постои, а потоа да се отвори една сеопфатна дебата во јавноста, во која се вклучени сите - граѓаните, медиумите и институциите. Но и да се придвижат некои работи во општеството, бидејќи младите гледаат агресија на секој чекор, агресивните успеваат, и во такви услови тој што е агресивен зема повеќе. Другите, кои не се навикнале на вака изменетите вредности, се маргинализираат и стануваат жртви. Па затоа е потребно отворено да се дебатира и да се одговори на прашањето каде е иднината на младите. Упатените во оваа проблематика сметаат дека сè додека отворено не му се спротивстават на проблемот со проблематичното однесување на младите, тој ќе постои, ќе се продлабочува и ќе станува посериозен.

4. ЗАКЛУЧОК

Кога внимателно ќе се прочита целата анализа, се добива, како што и се очекуваше, една мозаичка слика за функционирањето на училиштата и за начинот на справување со насилството.

Начинот на кој децата зборуваат за насилството како дел од нивното секојдневие покажува дека тие се свесни за насилното однесување околу себе, за својата улога и вклученост и дека ги разбираат последиците од ова однесување, иако делува дека во секојдневниот живот најчестите видови на насилното однесување се третираат како вообичаено и прифатливо однесување, дел од детската игра и нешто низ коешто сите ние сме поминале.

Податоците за тоа колку често се случуваат одредени видови насилно однесување зборуваат за застапеноста на сите видови на насилно однесување. Во рамките на ова истажување може да се каже дека учениците кои не доживеале насилство се исклучоци, а не секојдневие. Ова може да создаде слика за училиштето како место кое не е доволно безбедно, во кое насилното однесување е секојдневие и тивко одобрен начин за справување со проблемите. Имајќи ја предвид огромната распространетост на насилното однесување и повторувањето на насилството, со право може да зборуваме за „култура на насилство“ која постои во училиштата и се доживува како нешто сосема нормално.

Податоците за тоа каде и кога најчесто се случуваат насилните однесувања најчесто се користат како аргумент за дополнителниот надзор и дисциплински мерки кои се преземаат со цел „искоренување“ на насилното однесување, притоа стегајќи ги уште повеќе обрачите на детската слобода и игра. Така, наместо организирано време и услови за играње, дружење и забава, се вградуваат камери за набљудување или се ангажираат физички чувари кои го следат и контролираат секое движење на децата. Досегашните искуства со ваквиот начин на дисциплинирање покажуваат дека контролата и надзорот најчесто создаваат нови форми на отпор, децата секогаш ќе најдат време и место каде што ќе може да се спротивстават на правилата кои ги ограничуваат и притискаат. На ова се надоврзува и податокот дека најголемиот број на идеи кои се предлагаат за справување со насилството се однесуваат на казнувањето и контролата. Дисциплинирањето и казнувањето се најтрадиционалните начини на

справување со непосакуваното однесување на децата. Тоа што е проблематично во врска со овој тип на механизми за справување е што и самите се на некој начин насилство и се надоврзуваат на кругот - насилството секогаш раѓа насилство. Од друга страна овие податоци укажуваат дека децата имаат потреба од заштита од насилното однесување.

Во нашата земја досега не се спроведени темелни истражувања кои се однесуваат на насилството врз децата во училиште, а да се опфатени и родителите и наставниот кадар и стручните служби, па токму поради тоа во текот на ова истражување се соочивме со некои проблеми од методолошка природа.

Прашалниците кои се применети за мерење на насилството се конструирани за деца до 18-годишна возраст, и за вработени и истите на психометриската анализа покажуваат добра валидност, па се претпоставува дека истите ќе послужат за понатамошни истражувања.

Како препорака, која би се почитувала во следните истражувања се јавува потребата од вклучување на персонални карактеристики кои ги поседуваат децата (и жртвите и извршителите на насилство), како и карактеристики на вработените. Истражувањата во светот во последниве години, сè повеќе се насочени кон лонгитудинално следење на децата кои се изложени на виктимизација и нивното понатамошно прилагодување.

Еден од методолошките проблеми на ова истражување може да биде и тоа што резултатите се темелат на самопроценка на децата. Во идните истражувања би можеле да се вклучат и други мерки кои би придонеле за објективноста, како што се набљудување на децата во природни услови, како и и проценка на деца со посебни потреби.

5. ПРЕДЛОЗИ И ПРЕПОРАКИ

Со ова истражување се добиени многу информации и изведени се многу заклучоци кои предизвикуваат различни асоцијации, отвораат многу прашања, а неретко и сугерираат на многу решенија. Испитаниците во ова истражување дадоа многу предлози и сугестии, од кои повеќето беа добро формулирани, убедливо образложени и оправдани. Кога само дел од нив би се усвоиле и реализирале, системот би функционираше многу подобро, па затоа наместо заклучок наведени се сите оние предлози и препораки кои се од системски карактер и се однесуваат на децата во училишната средина:

- Заедничко дефинирање на насилното однесување за да може да се оствари дијалог за креирање на превентивни активности и активности за справување со насилното однесување;
- Преземање одговорност и учество на сите членови на образовната единица во креирањето и спроведувањето превентивни мерки и мерки за справување со насилното однесување;
- Воспоставување на национална политика, процедури и механизми за превенција и справување со насилството;
- Развивање на политики, процедури и протоколи за превенција и справување со насилното однесување;
- Отворање на темата за родово основаното насилство, сексуалното вознемирување и злоупотреба кои сè уште се табу тема;
- Промовирање на знаење и вештини за ненасилство;
- Спроведување активности и програми за запознавање и почитување на различностите, соработка и заеднички активности меѓу учениците од различни групи;
- Поголема соработка на училиштата со локалната заедница, други институции и организации, со цел овозможување целосна општествената грижа и заштита на правата на децата;
- Воведување на посебна предметна програма „Безбедносна култура“ во основното и во средното образование во земјата.

Очигледно е дека наведените предлози и препораки се од различна природа – некои се однесуваат на концепциски прашања, други на техничко организациски, трети на кадровски и на прашања поврзани со еду-

кација и доедукација. За некои решенија потребна е законска форма, за некои се доволни подзаконски акти, а дел бараат промени во програмите за работа. Секако овде не се изложени сите предлози и идеи со кои се соочивме во рамките на ова истражување, туку само оние кои се поврзани со резултатите од истражувањето. Некои од нив се темелат на податоци, а дел се дискутабилни идеи, отворени прашања за кои долго може да се дискутира. Во секој случај, ова истражување ја наметнува потребата од една широка, стручна (а не само политичка) дебата кога станува збор за реформи во системот на заштита на децата во училишната средина.

ИЗВАДОК ОД РЕЦЕНЗИИТЕ

Авториите обработуваат мошне суштинска проблематика, за чие истражување е потребна извонредна теоретска подлога од повеќе научни дисциплини. Особено е важно што што има претставува обид и придонес во актуализирање на прашањата и истражување на нови истражувачки проекти поврзани со безбедноста во училиштата и справувањето со насилството во Република Северна Македонија и пошироко.

Сметам дека се работи за ракопис на истражувачка тема и резултат на проект што се исклучително актуелни и релевантни за нашето општество и поредок; итито така, дека навлегува длабоко и дава своевиден придонес во кристализирање на справувањето со насилството и поголема безбедност во училиштата.

Истражувачкиот тим и авториите на ракописот, од има причина, се зафатиле и со истражување на мошне деликатни проблеми и дале сериозен прилог во нивно осветлување во Република Северна Македонија.

Основните цели, предмети и хипотези, односно нивно остварување, темелно се претставени во ракописот. Севкупно, сметам дека ракописот е резултат на мошне успешно, продуктивно и научностручно професионално изведено истражување.

акад. проф. д-р Неџа Коралиќ

Овој труд е вреден примерок со кој ќе се збогати фондот на публикации кои ќе помогнат во развојот и поставувањето на механизми за решавање на проблемот со насилството на децата во училиштата. Итито така, трудот ќе даде придонес кон зголемување на свеста за потребата на развивање полишка и ефективни интервенции за намалување на насилството во училиштата.

Ова истражување би требало да претставува подтик за напредна, истражувачка итни истражувања во областа на насилството врз децата како и на специфичностите кои произлегуваат од итито.

проф. д-р Ице Илијевски

